

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Vývoj a účinnost sankčního mechanismu
OSN uvaleného na Írán**

Jana Linhartová

Plzeň 2023

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy – teritoriální studia

Bakalářská práce

**Vývoj a účinnost sankčního mechanismu OSN uvaleného
na Írán**

Jana Linhartová

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Šárka Cabadová Waisová, Ph. D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen seznam uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat doc. Ph.Dr. Šárce Cabadové Waisové, Ph. D. za odborné vedení mé práce, cenné rady a ochotu, kterou mi v průběhu psaní bakalářské práce věnovala.

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	6
Seznam tabulek a grafů	7
Úvod.....	8
1 Charakteristika Íránu	12
2 Sankce.....	14
2.1 Příčiny a hrozby zavedení sankcí	16
2.2 Dělení sankcí.....	19
2.2.1 Diplomatické sankce	20
2.2.2 Zákaz cestování	20
2.2.3 Zbrojní embargo	21
2.2.4 Ekonomické sankce	22
2.3 Mechanismus uvalení sankcí OSN	22
2.4 Způsob přijímání sankcí OSN.....	23
2.5 Platnost a vymahatelnost sankcí	24
3 Rezoluce Rady bezpečnosti OSN týkající se Íránu.....	26
3.1 Rezoluce 1696.....	26
3.2 Rezoluce 1737.....	26
3.3 Rezoluce 1747.....	27
3.4 Rezoluce 1803.....	28
3.5 Rezoluce 1835.....	28
3.6 Rezoluce 1929.....	29
3.7 Rezoluce 2231.....	30
4 Zhodnocení účinnosti sankcí OSN	31
4.1 Embargo na vývoz a dovoz zbraní.....	31
4.2 Zákaz importu jaderného materiálu	35
4.3 Dopady sankcí na ekonomiku	36
4.4 Dopady sankcí na obyvatelstvo	39
5 Zhodnocení účinnosti jaderné dohody	41
5.1 Počátky vyjednávání jaderné dohody	41
5.2 Dohoda JCPOA.....	42

5.3 Odstoupení USA od jaderné dohody	43
5.4 Dodržování dohody JCPOA Íránem	44
5.5 Současný vývoj situace kolem jaderného programu.....	47
Závěr.....	49
Seznam literatury	52
Resumé	61
Přílohy	62

Seznam použitých zkratk

IRISL–The Islamic Republic of Iran Shipping Line

JCPOA – Joint Comprehensive Plan of Action
Společný komplexní akční plán

JPOA– Joint Plan of Action
Společný akční plán

MAAE – Mezinárodní agentura pro atomovou energii

NTP – Smlouva o nešíření jaderných zbraní

P5+1– Čína, Francie, Německo, Ruská federace, Spojené království, Spojené státy a Írán

RB OSN – Rada bezpečnosti Organizace spojených národů

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1: Sankční režimy RB OSN-Vlastní tvorba.....	9
Tabulka 2: Dovoz konvenčních zbraní do Íránu v období 2006–2020.....	32
Tabulka 3: Vývoz konvenčních zbraní z Íránu v období 2006–2020.....	33
Graf 1: Růst míry HDP a inflace v období 2006–2015.....	36
Graf 2: Vývoj nezaměstnanosti v období 2006–2015.....	37

Úvod

V roce 1970 Írán podepsal Smlouvu o nešíření jaderných zbraní. Jak se později ukázalo, tuto smlouvu v průběhu let nedodržel. V roce 2002 Spojené státy americké zveřejnily oficiální satelitní snímky, potvrzující íránské neohlášené aktivity související s jaderným programem. Od roku 2006 RB OSN začala vydávat rezoluce uvalující sankce na Írán s tím, že zabrání rozvoji jaderného vojenského programu. Tato bakalářská práce se bude zabývat vývojem a účinností sankčního mechanismu OSN uvaleného na Írán. Jak již bylo zmíněno výše, od roku 2006 bylo vydáno několik rezolucí uvalujících na Írán sankce. Předmětem sankcí byl zákaz dovozu jaderné technologie včetně jaderného materiálu do Íránu, zmrazení určitých aktiv a zákaz cestování určitým osobám (Davenport 2022). Írán se i přes veškeré stanovené zákazy hájil tím, že jaderný program slouží výhradně pro mírové účely a nemá v plánu ho rušit. Jelikož se ukázalo, že i po roce 2006 nadále dochází k obohacování uranu a Írán tak nedodrжуje předem stanovené standardy, setkáváme se zde s pojmem obcházení sankcí.

Mezinárodní agentura pro atomovou energii (MAAE), představuje autonomní mezinárodní organizaci, která je součástí OSN. Generální ředitel MAAE zastává funkci ve výkonné radě OSN, kterým je od roku 2019 Rafael Mariano Grossi, zúčastní se tak pravidelného zasedání v radě, v jejímž čele předsedá generální tajemník OSN António Guterres. MAAE je nejvýznamnější světovou organizací zabývající se jadernou energií a je důležitým orgánem při kontrole plnění podmínek Smlouvy o nešíření jaderných zbraní, ke které se Írán zavázal. Pokud stát závazek ke smlouvě poruší, tak MAAE postrádá jakoukoli pravomoc v oblasti vymáhání závazků, a proto celé řešení situace převezme RB OSN. MAAE dohlíží na kontrolu jaderného programu Íránu, s cílem zamezit šíření zbraní hromadného ničení a zároveň podává pravidelné zprávy o jednotlivých aktivitách Íránu. Rozhodnutí monitorovat a kontrolovat jednotlivé kroky v oblasti obohacování uranu Íránem předcházely zatajované informace ze strany Íránu. Ukázalo se, že Írán porušuje rezoluce RB OSN a je podezříván z obcházení sankcí, např. došlo k dovozu íránských dronů do Ruska, které Rusko používá ve válce

proti Ukrajině. *"Jsme přesvědčeni, že tyto bezpilotní letouny, které byly převezeny z Íránu do Ruska a použity Ruskem na Ukrajině, patří mezi zbraně, na které by se podle rezoluce 2231 vztahovalo embargo"*, řekl Vedant Patel z ministerstva zahraničí Spojených států (BBC News 2022). Rezoluce 2231, která je součástí íránské jaderné dohody, udělila v roce 2015 přísný zákaz dovozu a vývozu určitých vojenských technologií, jelikož došlo k jejímu porušení.

Od roku 2006 bylo vydáno celkem 7 rezolucí uvalující sankce na Írán ze strany RB OSN. Cílem této práce je zhodnotit vývoj a účinnost mechanismu sankcí OSN vůči Íránu od roku 2006 až do současnosti. Zda a v jaké formě dochází k obcházení sankcí, v jakém odvětví to lze pozorovat nejčastěji a kde naopak nejméně, se pokusím zodpovědět prostřednictvím následujících otázek:

- *Plní sankce uvalené RB OSN svůj účel k omezení jaderného programu Íránu?*
- *Umocnila jaderná dohoda dosažení cíle jaderného odzbrojení a nenaplňování možné jaderné hrozby ze strany Íránu?*

V bakalářské práci zvolím obsahovou analýzu, prostřednictvím které následně analyzuji dokumenty OSN a podle dostupných statistických dat a odborné literatury o průběžném monitorování budu ověřovat platnost, a především účinnost sankčních mechanismů. Pro zjištění, zda jsou sankce efektivní či nikoli, jsem si vymezila čtyři ukazatele, které budu sledovat ve vztahu k cíli. První ukazatel je zaměřený na zákaz dovozu materiálu, druhý ukazatel bude sledovat finanční transakce a třetí ukazatel sleduje vývoz a dovoz zbraní. Poslední zvolený ukazatel bude sledovat vliv sankcí na ekonomiku.

Jako primární zdroj pro vypracování mé práce využiji web United Nations Security Council s dokumenty k sankčnímu mechanismu.

Tabulka 1: Sankční režimy RB OSN-Vlastní tvorba

Č. rezoluce	Den uvalení rez.	Název Rezoluce	Odkaz
1737	23. 12. 2006	Resolution 1737	https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/681/42/PDF/N0668142.pdf?OpenElement
1747	24. 3. 2007	Resolution 1747	https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/281/40/PDF/N0728140.pdf?OpenElement
1803	3. 3. 2008	Resolution 1803	https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc_res1803-2008.pdf
1835	27. 9. 2008	Resolution 1835	https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc_res1835-2008.pdf
1929	9. 6. 2010	Resolution 1929	https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc_res1929-2010.pdf
2231	20. 7. 2015	Resolution 2231	https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/225/27/PDF/N1522527.pdf?OpenElement

Dále budu čerpat z webu Stockholm International Peace Research Institute, který poskytuje analýzy o vojenských výdajích na zbrojení včetně obchodu se zbraněmi a provedené kontroly o počtu zbraní. Pro monitorování o dodržování sankcí, využiji mezivládní organizaci International Atomic Energy Agency a Wisconsin Project on Nuclear Arms Control, který se zabývá výzkumem a zastavení šíření zbraní hromadného ničení. Dále budu čerpat z odborných textů, které se tématu věnují, a jaký dopad mají sankce na ekonomiku budu analyzovat na základě grafů a dat z veřejných indexů a rejstříků Světové banky, Mezinárodního měnového fondu. Sekundární zdroje poskytnou mediální a seriózní sdělení o vývoji situace v Íránu, např. Reuters, BBC News, Iran Watch, The Iran Primer a U. S. Department of the Treasury.

Bakalářská práce bude rozdělena do pěti kapitol. První kapitola v krátkosti seznámí čtenáře s charakteristikou Íránu před zavedením sankcí RB OSN, jak z ekonomické, politické a společenské situace, tak počtu obyvatel a výkonu ekonomiky.

Druhá kapitola se věnuje definici sankcí a vývoji jaderného programu v Íránu až po zavedení sankcí RB OSN. Dalšímu bodu, kterému se budu věnovat, je samotné fungování sankčních mechanismů OSN, jak se sankce přijímají, kdo a jakým způsobem je uvaluje, jaká je platnost a vynutitelnost sankcí, jejich podobě a historickému vývoji.

Třetí kapitola se bude věnovat vývoji sankčních mechanismů OSN uvalených na Írán od roku 2006. Popíšu obsah jednotlivých rezolucí 1696, 1737, 1747, 1803, 1835, 1929, 2231 a objasním, proč jsou pro práci důležité, včetně jejich přijímání.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na analýzu účinnosti sankcí, kterou budu zjišťovat prostřednictvím stanovených ukazatelů, zahrnující vývoz a dovoz konvenčních zbraní, zákaz dovozu jaderného materiálu k výrobě jaderných zbraní a jak se vliv sankcí projevil na ekonomice. Hodnoty jednotlivých ukazatelů budu čerpat ze statistických dat Světové banky, odborné literatury, veřejných indexů a rejstříků.

Poslední kapitola se věnuje zavedení společného komplexního akčního plánu JCPOA. Nejdříve se budu věnovat samotnému popisu obsahu plánu JCPOA a poté vysvětlím, jaký měla dopad dohoda JCPOA na zavedení sankčního mechanismu, jaká byla reakce Íránu a ostatních států, proč nakonec USA z dohody odstoupí, proč JCPOA nesplnila očekávání. Dále se zaměřím na vývoj situace v Íránu po zavedení dohody JCPOA až do současnosti.

V závěru práce prostřednictvím zjištěných informací zodpovím výzkumné otázky týkající se vývoje jaderného programu. Jak moc sankce OSN umocnili snížit riziko obohacování jaderného programu a jak se jaderný program vyvíjel po ukončení sankcí OSN se zavedením dohody JCPOA.

1 Charakteristika Íránu

Írán, celým názvem Íránská islámská republika, je země rozprostírající se na Blízkém východu. „*Na severu sousedí s Turkmenistánem, Ázerbájdžánem, Arménií, Kaspickým mořem, Afghánistánem a Pákistánem na východě, Ománským zálivem a Arabským zálivem na jihu a Tureckem a Irákem na západě*“ (Qatar Embassy in Teheran – Islamic Republic of Iran n. d.). V Íránu žije kolem 80 mil. obyvatel, hlavním náboženstvím je islám. V období starověku byl nazýván Persií, která existovala jako suverénní stát a Perská říše patřila mezi nejvlivnější říše světa, Írán je v současnosti považován za nejstarší civilizaci světa (Qatar Embassy in Teheran – Islamic Republic of Iran n. d.).

Íránská islámská republika vznikla v roce 1979 po islámské revoluci, v čele stojí nejvyšší duchovní vůdce, kterým je od roku 1989 do současnosti Ajatolláh Alí Chameneí. V Íránské islámské republice má duchovní vůdce větší moc než prezident, rozhoduje tak o všech politických záležitostech v zemi. Od té doby Írán čelí řadě politických a sociálních změn (BBC News 2020). Od roku 2021 je prezidentem Ebrahim Raisi, který je volen každé čtyři roky na základě lidového hlasování (Qatar Embassy in Teheran – Islamic Republic of Iran n. d.).

Od islámské revoluce je v Íránu v platnosti ústava, která uplatňuje islámské právo nejen na osobní, politické a sociální oblasti, také se vztahuje na povinné zahalování žen do hidžábu (Gashtili 2013: 123). S přijetím ústavy byl přijat i íránský občanský zákoník, který omezuje práva žen. Manžel je v domácnosti nadřazenou osobou, rozhoduje tak o všech ekonomických záležitostech a kdykoliv může manželce odeprít právo na vykonávání její pracovní pozice. Ženy měly zakázáno studovat na vysokých školách, bylo jim předkládáno starat se o děti a domácnost (HRW 2017). Ústava přiměla ženy bojovat za svou rovnoprávnost, postupem času přicházely viditelné výsledky v oblasti emancipace žen. Např. v roce 2001 se dostalo kolem 60 % žen na univerzitu, mohly zažádat i o stipendium ke studiu do zahraničí, v roce 2002 otevřely univerzity nové obory, zaměřené na ženská studia (Gashtili 2013: 123–124). Ženy tak mohou svobodně studovat a poté záleží na zaměstnavateli, jakou pracovní pozici ženám nabídne. Společenský život

dosáhl největšího rozmachu za předchozího prezidenta Hassana Rouháního, ženy mohou navštívit některou z módních přehlídek v doprovodu svého muže, což dříve bylo zakázané. Ovšem některá opatření zůstala platná i v dnešní iránské společnosti, kdy ženy nesmí tancovat na veřejnosti (Novotná 2015).

Před zavedením sankcí RB OSN byl u moci prezident Mohammad Khatami dvě volební období za sebou, tedy 8 let od roku 1997–2005. Írán před nástupem prezidenta Khatamiho do funkce čelil dlouhodobé inflaci, vysoké nezaměstnanosti a špatnému hospodaření v zemi. Během prezidentského období zavedl několik reforem, mezi úspěšnější lze řadit pouze ekonomické reformy (Maloneyová 2010). Podařilo se mu sjednotit směnný kurz, přilákat nové obchodní partnery a investice směřující ze Západu, získal souhlas ke vzniku prvních soukromých bank, vytvořil fond, který zajistí cenovou stabilitu ropy před volatilitou trhu apod. (Maloneyová 2010). V roce 2004 dosahovala míra nezaměstnanosti u žen 60 %, u mužů bylo toto číslo značně nižší - 25 %. Khatami z důvodu vysoké celkové nezaměstnanosti vytvořil balíček finančních podpor směřujících zejména k mladým lidem, kterých se tento problém týkal. Řešení situace tímto způsobem se ukázalo jako nedostačující, problém byl v iránské ekonomice, která nebyla připravena na vysokou poptávku mladých lidí po zaměstnání. Postupem času docházelo k ekonomickému růstu z prodeje ropy a nezaměstnanost se snižovala (Samii, Aman, Ahmadi 2005).

V bakalářské práci jsem zvolila tři makroekonomické ukazatele o výkonnosti země, které jsem čerpala na základě dat ze Světové banky z roku 2005. Pro pozdější srovnání o ekonomické situaci v Íránu před a po zavedení sankcí RB OSN. V roce 2005 se pohybovalo HDP na hodnotě 3,2 %. Inlace dosahovala 13,4 % a zraňovala nejvíce chudé obyvatele. Nezaměstnanost se v tomto období pohybovala kolem 10,3 % (The World Bank: 2005).

2 Sankce

Sankce nemají vymezenou jednotnou definici, existuje několik definic, v bakalářské práci zmíním dvě definice. „*V odborné literatuře se pojem „sankcí“ spojuje především s donucovacími opatřeními RB OSN a jiných mezinárodních organizací (např. EU). Státy se snaží prosadit své zájmy diplomatickými, ekonomickými, propagandistickými i vojenskými opatřeními, které nazývají často „sankcemi“* (Mrázek 2016: 31). Další definice zní následovně: „*Termín sankční opatření (sankce) se v právní vědě využívá zejména pro ta donucovací opatření, která nezahrnují použití síly a nejsou vyvíjena pouze jediným státem (unilaterální kroky), ale realizuje je část mezinárodního společenství (jde tedy o multilaterální akce)“* (Druláková, Trávníčková, Zemanová 2009: 67).

Sankce jsou ukotveny v Chartě OSN, kapitole VII, ve které je však nelze nalézt jako samotně vymezený pojem, jsou rozepsány v jednotlivých člancích kapitoly VII. Lidé podílející se na tvorbě Charty OSN si postupně stále více uvědomovali, že Charta OSN patří mezi jeden z hlavních nástrojů k udržení dlouhodobého míru a bezpečnosti. K účinnosti sankcí přispívá i to, že Charta OSN nevypisuje přesný typ situací a jaké konkrétní sankce na danou situaci použít. Což umožňuje Radě bezpečnosti použít sankce v mnoha různých kontextech (Charron 2011: 4). Níže je popsáno, jak RB OSN postupuje před uvalením sankcí. Zmíním důležité články z Charty OSN.

První krok, který musí RB OSN udělat, je zanalyzovat situaci podle článku 39 Charty OSN, zda se jedná o ohrožení míru, porušení míru nebo agresivní čin. Pokud dojde ke zhoršení situace v daném státě, následuje druhý krok podle článku 40, kdy RB OSN vyzývá dotyčné strany k přijetí předběžných opatření, které situaci zpomalí. Po analyzování situace nastává třetí krok, který rozhodne o tom, jakými prostředky bude situace řešena pro nápravu mezinárodního míru a bezpečnosti (Informační centrum OSN v Praze 2020: 25).

Článek 41 pojednává o přijetí opatření bez použití násilných prostředků, kdy RB OSN doporučí, jaké prostředky budou nejefektivnější pro oddálení nebezpečí. Opatřeními se myslí omezení nebo úplné přerušení hospodářských

a diplomatických vztahů, námořních, leteckých a železničních tras. Omezení komunikačních prostředků prostřednictvím telegrafního a radiového vysílání. RB OSN se může obrátit na členy OSN, aby některý z těchto postupů přijali (Informační centrum OSN v Praze 2020: 25).

Článek 42 navazuje na článek 41, ale s tím rozdílem, že v článku 42 RB OSN použije ozbrojené síly, dokud předchozí zavedená opatření z článku 41 nebudou dostatečně účinná. K zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti může RB použít a zahájit pozemní, námořní a letecké operace, se kterými souvisí i demonstrace, letecké a námořní blokády, na kterých se podílí i členské státy OSN (Informační centrum OSN v Praze 2020: 26).

„Sankce byly v historii používány jako politický nástroj k donucení, omezení a odstrašení, nejčastěji tak, že státy zavedly všeobecnou blokádu nebo omezily obchodní výsady jiných států“ (Carisch, Rickard-Martin 2014: 1). OSN od svého založení roku 1945 měla povinnost zajistit mezinárodní mír a bezpečnost. Pokud by k ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti došlo, RB OSN se ujme řešení sporů sankcemi (Carisch, Rickard–Martin 2014:1). Z historického hlediska počátek uvalování sankcí RB OSN zařazujeme do období studené války, kdy byly sankce udělovány pouze výjimečně, jelikož se členové názorově rozcházeli, postrádala se tak celistvost v oblasti hlasování o uvalení sankcí. Přesto byly sankce dvakrát uvaleny, jednou na Jižní Rhodesii (Zimbabwe) a Jižní Afriku, jako reakce na nesouhlas s rasovou segregací. V Jižní Rhodesii se k moci dostalo bělošské obyvatelstvo, které se silně vymezovalo vůči černošskému obyvatelstvu, a v Jižní Africe byl uplatňován režim apartheid. Po skončení studené války došlo k rekonstrukci vnitřního fungování, RB OSN byla centrem rozhodovacích pravomocí, čímž se zefektivnilo celkové její postavení při udělování sankcí (Bílková 2003: 14). Velkou zásluhu má konsenzus, který se vytvořil mezi stálými členy P5 (Čína, Francie, Rusko, Spojené království a USA) RB OSN. Sankční režimy OSN se neustále rozšiřovaly, RB OSN věnovala více času diskusím a úpravám sankčního režimu. Sankční režimy se staly předmětem výzkumu mezi vládami a akademickými pracovníky, kteří se zabírali myšlenkou, jak zvýšit účinnost sankcí. Navázali vztah s členskými státy a pomáhali jim implementovat

cílové sankce, které byly sofistikovanější a mířeny na konkrétní osoby, které konflikt způsobily nebo se na něm částečně podílely. Cílové sankce nemusí být mířeny pouze na osoby, ale také na povstalecké skupiny, konkrétní zboží a různé oblasti v daném státu, např. Severní a Jižní Kivu v Demokratické republice Kongo. Pro zjištění účinnosti sankcí, vznikly monitorovací orgány, skupiny odborníků, kteří se výzkumu věnují naplno (Charron 2011: 5–6). Sankční mechanismy jsou zavedeny za účelem dosažení určité změny v daném státu, může se jednat o změnu politiky státu, např. zavedením přísnějších opatření v oblasti prodeje nelegálních drog, porušování občanských a lidských práva apod. Sankce mohou přerušit i vojenské výboje a minimalizovat tak riziko války v konkrétních státech či donutit státy, aby opustily okupované území (Druláková, Trávníčková, Zemanová 2009: 68).

2.1 Příčiny a hrozby zavedení sankcí

První nenápadné kroky vedoucí k vývoji jaderného programu v Íránu byly již naznačeny během islámské revoluce v roce 1979, kdy se šáh Mohammad Réza Pahlaví snažil získat blízkovýchodní dominanci a navazovat obchodní vztahy s dodavateli v oblasti jaderných technologií. Takovými dodavateli měl na mysli USA, Německo a Francii, s cílem vybudovat dvanáct jaderných zařízení a jaderný – palivový cyklus. Šáh Mohammad Réza Pahlaví, rozšířil s těmito státy obchodní spolupráci i o výrobu plutonia, z kterého lze vyrobit atomové bomby. První stát, který vyrobil íránský jaderný reaktor, byly USA v šedesátých letech. Jaderný reaktor byl poháněn vysoce obohaceným uranem. V roce 1975 se Írán s Německem rozhodli postavit jadernou elektrárnu u pobřeží Perského zálivu ve městě Búšehr. Veškeré tyto kroky, přenastavené na jadernou energetiku, podnikal za účelem zachování ropných zdrojů, které později využije v petrochemii. V té době se nejednalo o budování vlastního jaderného programu, jelikož obohacování uranu bylo technicky náročné na výrobu, nikdo si tak žádných náznaků ani nevšiml (Tůma 2016: 25).

Po vyhlášení Islámské republiky Íránu v roce 1979 a nástupu ajatolláha Rúholláha Chomejního k moci, byla stavba jaderných zařízení pozastavena.

Novým představitelům státu nepřišla výstavba jaderného programu v té době tolik důležitá. Mezi léty 1980 až 1988 proběhla irácko-iránská válka, která změnila pohled na jaderný program. Válku vyprovokoval Irák, který se nebál útočit pomocí chemických zbraní, ztrátu na životě tak utrpělo několik set tisíc lidí z obou zemí. V polovině osmdesátých let se Írán dozvěděl velmi klíčovou informaci, že Irák vlastní jaderný vojenský program, na základě těchto událostí se Írán pravděpodobně vrátil ke své obnově jaderného programu. Do Íránu proudil technický a technologický materiál prostřednictvím nelegálního prodeje, který měl na svědomí Abdul Kádir Chán z Pákistánu, zabýval se jadernou fyzikou a byl považován za vynálezce pákistánské jaderné bomby (Tůma 2016: 25).

Írán je od roku 1970 zavázán ke Smlouvě o nešíření jaderných zbraní, podstatou smlouvy je zastavit veškeré aktivity, které souvisí s šířením jaderných zbraní. Státy mají zajistit svět bez jaderných zbraní, pokud bude spolupráce založená na mírovém využití jaderné energie, časem se dosáhne úplného odzbrojení. Smlouva je uzavřena mezi pěti státy, které vlastní jaderné zbraně (Čína, Francie, Rusko, USA a VB) ale i se státy, které jaderné zbraně nevlastní, např. Írán. Státy, které nevlastní jaderné zbraně, mohou podle Smlouvy o nešíření jaderných zbraní využívat jaderné technologie, ale jen pro mírové účely, nikoli na výrobu jaderných zbraní (Jones 2009: 108).

Írán od začátku věděl, že potřebuje rozšířit jaderný program, veřejnosti ale tvrdil, že jaderný program bude důležitý pro civilní účely. Rozšiřování jaderného programu vysvětloval Írán tak, že dostatek jaderné energie mu zajistí dostatečnou energetickou bezpečnost, čímž tak umožní nadměrný příjem státu z prodeje ropy a zemního plynu (Jones 2009: 108). V té době bylo prioritou Íránu získat co nejvíce jaderných technologií, skrýval tak činnost svých rozsáhlých jaderných aktivit, mezi které patřily reaktory zaměřené na těžkou vodu a odstředivky na obohacování uranu. Od roku 1973 je Írán pod kontrolou Mezinárodní agentury pro atomovou energii (dále jen MAAE), která provádí inspekční kontroly v oblastech jaderného zařízení a dohlíží tak na dodržování Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (Tůma 2016: 26).

V roce 2002 MAAE zaznamenala velkou aktivitu v rozšiřování jaderného programu, na což upozorňováno i několika mediálními prostředky. MAAE během inspekční kontroly v roce 2002 zjistila, že v oblasti Natanz probíhá stavba podzemního jaderného zařízení a v Arak staví závod na výrobu těžké vody. V roce 2002 a 2003 MAAE zjistila, že Írán porušuje Smlouvu o nešíření jaderných zbraní, jelikož úmyslně zatajil informace o tom, jak jaderná zařízení budou nakládat s jaderným materiálem, chyběla jakákoli evidence o pohybu jaderného materiálu. Na základě podrobnějšího vyšetřování MAAE zjistila, že Írán provádí výzkumné aktivity (obohacování, ozařování a separaci jaderných materiálů) v oblasti jaderného programu už od 70. let. Írán viděl, že MAAE má zjištěno mnoho informací o íránské jaderné aktivitě, povolil tak MAAE přístup do těch oblastí, kde by mělo údajně docházet k jaderným aktivitám, aby si případnou činnost a účel ověřila. Írán změnil celkový přístup v oblasti dodržování smluvních povinností, od roku 2003 do roku 2006 pravidelně informoval prostřednictvím zpráv MAAE o evidenci jaderného materiálu a zlepšil spolupráci s MAAE během inspekčních kontrol (Tichý 2019: 64–65). Ovšem v roce 2006 Írán zrušil svůj dobrovolný závazek pravidelně informovat MAAE o svých jaderných aktivitách. Smlouva o nešíření jaderných zbraní, státům nezakazuje pracovat v oblasti vývoje civilní jaderné technologie, pokud bude jaderná energie přinášet pozitivní účinky v oblasti energetiky. Každý stát má nárok použít jaderné technologie pro mírové účely, i ten, který nevlastní jaderné zbraně (Jones 2009: 109).

Následně se zjistilo, že Írán neposkytl plnohodnotné informace během inspekčních kontrol MAAE. Země v roce 2005 započala výzkum v oblasti hydrodynamiky konvenčních výbušnin, kde se věnovala přetvoření rakety, další výzkum byl sloučeniny fluoridu uraničitého, která obsahuje významnou složku v obohacování uranu. Dále byl Írán aktivní v navazování nelegální spolupráce se zprostředkovateli a dodavateli jaderných materiálů získaných na černém trhu, od kterých získal i dva klíčové dokumenty, které poskytovaly návod na obohacování uranu a výrobu jaderných zbraní. Na základě zjištěných skutečností rozhodla RB OSN uvalit několik sankcí na Írán, první byly vydány v roce 2006 (Tichý 2019: 64–65). Veškerý jaderný materiál, který byl do Íránu dovezen před rokem 2003

nebyl nikde zaevidován. MAAE tak neměla ponětí, v jakém zařízení se materiál nacházel a na co byl využitý. Dne 4. února 2006 proběhlo hlasování v Radě guvernérů MAAE o otázce přenechání íránské jaderné záležitosti RB OSN. V Radě guvernérů OSN zasedá 35 členů, z toho 27 členů bylo pro přenechání, 3 členové byli proti přenechání a 5 členů se zdrželo hlasování. RB OSN byla znepokojená, že Írán obnovil činnosti v obohacování a přepracování uranu a ukončil spolupráci s MAAE. Íránu byl předložen návrh dohody ze strany Francie, Německa, Spojeného království a stálých členů RB OSN: Číny, Ruska a USA, kteří by s Íránem navázali spolupráci v oblasti civilního jaderného programu a pomohli mu tak v jeho vývoji. Írán o dohodě uvažoval, dosáhl by tak stability a bezpečnosti, nakonec ji však nepodepsal. RB OSN tak od roku 2006 uvalovala na Írán rezoluce v podobě sankcí (Jones 2009: 114–116).

2.2 Dělení sankcí

Sankce lze rozdělit na několik druhů: ty, které jsou mířeny na konkrétní subjekty, např. státy, jednotlivé skupiny (povstalecká hnutí) či konkrétní jedince (vůdce). Dále se dělí podle dimenze, kam až sankce sahají, komplexní sankce jsou sice mířeny na konkrétní subjekt, ten ale může zasahovat do několika oblastí, např. kdy uvalené obchodní embargo zároveň přeruší spolupráci v oblasti diplomatických vztahů. Na koho budou sankce přesně mířeny, se dělí podle cílených a necílených sankcí. Cílené neboli chytré sankce jsou mířeny na konkrétní osoby v daném státu a necílené sankce, které jsou mířeny na celý stát (Bílková 2003: 13).

Cílené sankce jsou spojovány především s událostmi v Iráku, kdy RB OSN uvalila na Irák sankce v důsledku uskutečněné invaze do Kuvajtu v letech 1990 a 1991. Postupem času se ukázalo, že sankce měly negativní vliv na iráckou ekonomiku a infrastrukturu, lidé trpěli velkou podvýživou, nemocemi a selhala veškerá zařízení, která lidem zajišťovala vhodné podmínky pro život. Začalo se vyskytovat mnoho otázek, zda jsou sankce na základě vzniklých okolností prospěšné. Naskytla se myšlenka vytvořit nové sankce, respektive „chytré

sankce“, které by nebyly jednotně mířeny na ekonomiku země, ale na různé oblasti v zemi (Gordon 2011: 315). „*Od roku 1991 RB OSN využívá tzv. cílené (targeted) sankce, které nahrazují původní, všezahrnující (comprehensive) sankce. Typově se rozlišuje pět hlavních druhů cílených sankcí. Jedná se o opatření diplomatická, omezení cestování, zmrazení účtů, zbrojní embargo a zákaz obchodování*“ (Mrázek 2016: 42).

2.2.1 Diplomatické sankce

Z historického hlediska patří diplomatické sankce mezi nejužívanější a nejučinnější druh, zejména pokud jsou nařízené v rezoluci RB OSN. Diplomatické sankce jsou nenásilný druh sankcí, jsou obsaženy v článku 41 Charty OSN. Diplomatické sankce se vyznačují přerušением diplomatických vztahů, stáhnutím diplomatických zástupců z daného státu nebo uzavření velvyslanectví. Dalšími diplomatickými opatřeními se rozumí úplné nebo částečné přerušení vládních návštěv, vypovězení či stažení diplomatických misí nebo zaměstnanců ze země. Veškeré výše uvedené diplomatické prostředky, jsou uděleny z důvodu nesouhlasu nad konkrétním jednáním (ODU United Nations Society 2020: 3). Paradoxem ale zůstává, že někteří odborníci tvrdí, že je diplomacie v problémových státech potřebná i přes to, že se státy dopustily určitých přestupků. Kritici se naopak domnívají, že větší angažovanost v problémových státech způsobí dobrovolné ústupky vůči režimu, které by se daly přirovnat k politice appeasementu. Státy dělají ústupky i v tom, s čím nesouhlasí. Nikdo tak s problémovým státem nevyjednává, snižuje se určitá míra komunikace, stát se ubírá do částečné izolace a netušíme, co se v zemi děje (Maller 2010: 61).

2.2.2 Zákaz cestování

Cestovní sankce se dělí na dvě kategorie: sankce omezující jedince při cestování bez nároku získání víz a na sankce mající daleko přísnější omezení, kdy vydané restriktce zakazují lety ve vzdušném prostoru konkrétních zemí nebo jsou omezení mířená na celou leteckou společnost. Cestovní sankce zakazující vydávat

víza pro jednotlivce se zdají být jednoduchým řešením, problém ale nastává v otázce účinnosti sankcí. Jak se později ukázalo, sankce mířené na jednotlivce nejsou zas tak snadno realizovány, jak se z počátku očekávalo a často zaostává i efektivita sankcí. Neexistují konkrétní postupy o tom, jak se správně zachovat, pokud se dotyčná osoba nachází na zakázaném území nebo chce na zakázané území vstoupit. Jednotlivci se proti vzniklým překážkám vybaví falešnými cestovními pasy, aby nedocházelo k omezení jejich svobody (Gordon 2011: 324). Uvádí se několik důvodů, proč nejsou cestovní sankce OSN dodržovány. Výbory a sekretariáty nezvládají dohlížet na dodržování jednotlivých oblastí uvedených v sankčním režimu a ztrácí se tak efektivita účinnosti sankcí. Z obecného hlediska rozhodující úlohu o principu uplatnění sankcí mají členské státy, které mnohdy postrádají institucionální kapacitu na poskytnutí přesných údajů o tom, jak moc cestovní sankce ovlivňují poškozené osoby, zda vůbec (Security Council Report 2013: 10–11).

2.2.3 Zbrojní embargo

Zbrojní embargo zakazuje prodávat zbraně, cíleně mířené na určité jednotlivce, země nebo na konkrétní oblasti v zemi. Nastolením zbrojního embarga mělo dojít k omezení šíření zbraní, které podporují konflikty v zemích a porušují tak lidská práva. Z počátku se zbrojní embargo jevílo jako účinné, ale postupem času nastávaly problémy v oblasti regulace toku zbraní, kdy se prodej zbraní naopak zvyšoval prostřednictvím černého trhu. Zasažený stát našel způsob, jak dané sankce obejít, např. poskytnutím neplatných leteckých tras nákladními letadly nebo falšováním registračních dokumentů o nákladech. Efektivita zbrojního embarga by mohla zvýšit efektivitu účinnosti, pokud by stát dosadil do čela vládu, která dohlédne na hraniční kontroly (Gordon 2011: 321–322). Jsou i situace, kdy je zbrojní embargo úmyslně porušováno ze strany členských států OSN, kteří nesouhlasí s jeho aplikací. Charta OSN interpretuje, že povinná zbrojní embarga OSN spadají pod právní ochranu, ale většina států při porušení embarga nedává pachatelům z právního hlediska žádný trestní postih. OSN má pod sebou

vyšetřovací tým lidí, který má dohlížet na dodržování zbrojního embarga, které je z nedostatku času a prostředků náročné na kontrolu. RB OSN uvaluje zbrojní embargo převážně v období, kdy se stát nachází v těžké humanitární krizi, nestabilní politické situaci a dochází k výraznému porušování lidských práv (Control Arms 2006: 3).

2.2.4 Ekonomické sankce

Ekonomické sankce se týkají obchodu a finančních toků. Obchodní sankce se skládají z embarga, které zakazuje vyvážet zboží do problémových států a bojkotu, který naopak zakazuje dovoz z těchto států. Mezi další opatření spadá, např. zvýšení cel či odvolání doložky nejvyšších výhod. Do ekonomických sankcí spadají i finanční opatření, která zahrnují zmrazení aktiv státu či konkrétním jedincům včetně kontrolováním jejich finančních transakcí. Veškerá finanční podpora je tak do problémového státu přerušena. Finanční sankce jsou snazší na dohled, jelikož prochází omezenými sektory, prostřednictvím bank a finančních institucí, přináší tak vyšší efektivitu v kontrolování sankcí. Naopak u zboží se toto říct nedá, jelikož zboží se posílá mezi státy, firmami nebo konkrétními jedinci a postrádá se tak přehled o jeho pohybu. Z toho vyplývá, že obchodní sankce lze tedy snáz obejít než finanční sankce (Druláková, Trávníčková, Zemanová 2009: 69).

2.3 Mechanismus uvalení sankcí OSN

RB OSN podle kapitoly VII Charty OSN plní důležitou funkci v otázce uplatnění mezinárodních sankcí, jelikož zajišťuje sankčnímu systému i pevnou institucionální strukturu. V oblasti sankcí má RB OSN výlučnou pravomoc, což znamená, že další orgány podobných pravomocí v Chartě OSN nedosahují. Pouze Valné shromáždění OSN má pravomoc přijímat rezoluce, ale jen na základě doporučení, samotné sankce udělovat nemůže. Pokud RB OSN nalezne podnět, který by vedl k uložení sankcí, musí stanovit přesný verdikt a jakými prostředky plánuje sankce uložit (Asada 2020: 26). Pokud by mělo dojít k ohrožení

mezinárodního míru, určí RB OSN a následně zvolí taková opatření, která budou sloužit k odvrácení nebezpečí. RB OSN na základě článků Charty OSN rozhodne, jak bude postupovat, zda zvolí článek 41, který pojednává o donucovacím opatření, aniž by síla byla použita, anebo článek 42 s donucovacím opatření včetně použití síly. Nejčastější forma pro řešení sankcí OSN vychází z článku 41 Charty OSN, bez použití násilí (přerušování letecké a námořní dopravy, diplomatických styků atd.). Rezoluce Rady bezpečnosti se v chartě OSN uplatňují dvěma způsoby, doporučením nebo nařízením. O tom, jakou formou ji bude stát uplatňovat, se stanoví podle obsahu konkrétní rezoluce (Bílková 2003: 13—14).

Rezoluce jsou tvořeny za konkrétním účelem, vždy přináší vysvětlení, co vedlo k vytvoření obsahu rezoluce Rady bezpečnosti (agrese, porušení míru). Poté se vymezí obsah a náročnost sankcí včetně stanovení okolností podmínek, kdy mohou být sankce odvolány. Dosud neexistuje jednotný vzor o obsahu náležitostí sankcí, podle kterého by se každá rezoluce tvořila. S rezolucemi je spojen tzv. sankční výbor, který dohlíží na realizaci a efektivitu sankcí. Pokud by důležité změny v sankčním režimu nastaly, bude sankční výbor o změnách informovat Radu bezpečnosti (Bílková 2003: 14). Sankční výbor postrádá kompetence k tomu, aby mohl rozhodovat o důležitých otázkách během procesu přijímání rozhodnutí. Sankční výbor je nepostradatelnou součástí sankčního režimu v zastoupení deseti zvolených členů. V čele funkce sankčního výboru, zastává post představitel stálého člena RB. Jednání výboru probíhá na základě vzájemného odsouhlasení návrhu a pokud člen výboru neuspěje se svým návrhem mezi ostatními členy, má právo dožadovat se podpory u RB (Mrázek 2016: 42).

2.4 Způsob přijímání sankcí OSN

RB OSN je odpovědná za sestavení obsahu mezinárodních sankcí, které následně vyhlásí proti těm státům, které nedodržují mezinárodní právo. Na následné realizaci se není schopna podílet RB samostatně, potřebuje k realizaci více aktérů. Za aktéry jsou považovány všechny členské státy, které jsou při realizaci sankcí nedílnou součástí, ale pouze RB OSN na základě článku 48 Charty

OSN rozhodne o tom, zda se do aktivního uplatnění sankcí zapojí všechny členské státy OSN, nebo několik určitých států. Jestliže se jedná o rezoluci, která je vnímána v podobě rozhodnutí, znamená to, že je vymahatelná podle Charty OSN i u těch států, které nejsou součástí OSN. RB OSN na základě rezolucí určí obsah sankčních režimů a státy mají za úkol dohlédnout na to, aby vnitrostátní subjekty sankční režimy dodržovaly. O tom, jakým způsobem budou sankční režimy uplatňovány, rozhoduje každý stát individuálně. Kontrola o dodržování sankcí probíhá tak, že každý stát předkládá zprávy generálnímu tajemníkovi OSN do 30 dnů od přijetí rezoluce (Bílková 2003: 14).

Rezoluce RB OSN mohou být uvaleny i EU v různých formách. EU může uložit stejné sankce, aniž by změnila podobu rezolucí RB OSN. Druhou možností je, že EU vytvořené rezoluce RB OSN rozšíří na základě kvalitativní nebo kvantitativní formy. Což znamená, že kvalitativní forma rozvine rozsah omezujících opatření a kvantitativní forma rozšíří sankční seznam. EU při rozšiřování rezolucí vychází ze sankčních opatření, které jsou předem stanovené RB OSN. Pokud nebudou EU vyhovovat sankce vytvořené RB OSN, může si EU vyhlásit autonomní sankce, které budou na konkrétní oblasti lépe mířeny (Druláková, Rolenc, Trávníčková, Zemanová 2011: 13).

2.5 Platnost a vymahatelnost sankcí

Rezoluce jsou přijímány pěti stálými členy RB OSN, ovšem pokud jeden ze členů Rady bezpečnosti hlasuje právem veta, systém sankcí blokuje a rezoluce tak nevstupuje v platnost. Tento systém ukládání rezolucí má zabránit tomu, aby RB OSN nemohla rozhodovat proti zájmům jednoho z pěti stálých členů RB OSN (Asada 2020: 27). Sankční režimy uvedené v platnosti jsou mířeny na konkrétní subjekty, nemají stálý charakter a mění se v závislosti na situaci. Sankce jsou ukládány zpravidla na dobu, kterou považuje RB OSN za nezbytně nutnou, poté může dojít např. ke zpřísnění sankcí, rozšíření sankcí nebo prodloužení sankcí apod. Pokud RB OSN uvažuje o zrušení sankcí, ať už jakéhokoliv důvodu, neefektivnosti sankcí či zhoršení situace, zpravidla za tímto účelem přijímá nové

rezoluce (Bílková 2003: 14). RB OSN se v oblasti sankčních pravomocí nepodřizuje žádným politickým kontrolám Valného shromáždění OSN, ani právním kontrolám Mezinárodního soudního dvora. V některých případech bývají sankce Rady bezpečnosti napadeny státy, které nesouhlasí se sankčním obsahem, uvalujícím sankce na osoby, které se svou činností podílejí na teroristických útocích včetně jejich financování. Pokud se dotyčné osoby ocitnou na sankčním seznamu, získávají právo na vysvětlení, z jakého důvodu byla přijatá opatření udělena, poté mohou podat u ombudsmana žádost, aby je odstranil ze seznamu. Ombudsman si na základě žádostí projde každý případ zvlášť, který nezávisle a nestranně přezkoumá, poté sepiše zprávu, ve které vysvětlí, zda osoby na sankčním seznamu ponechá nebo odstraní a tu pak předkládá sankčnímu výboru (Asada 2020: 27).

3 Rezoluce Rady bezpečnosti OSN týkající se Íránu

Hlavním tématem této kapitoly bude popis obsahu jednotlivých rezolucí uvalujících sankce na Írán. Od roku 2006 RB OSN přijala celkem sedm rezolucí, z toho šest rezolucí ukládá sankce mířené proti budování íránského jaderného programu. V prvních šesti rezolucích se hovoří o pozastavení jaderných činností, které přispívají k obohacování uranu a k výrobě technologií. Nově přijaté rezoluce se postupem času rozšiřovaly, ale původní obsah rezolucí zůstal zachován. Po přijetí poslední rezoluce RB OSN následně zrušila předchozí sankce na Írán, ale některá sankční omezení zůstala zachována (Davenport 2022).

3.1 Rezoluce 1696

Dne 31. července 2006, byla přijata první rezoluce, týkající se omezení íránského jaderného programu a respektování NTP. Než k vytvoření rezoluce došlo, generální ředitel MAAE vydal zprávu, ve které konstatoval, že Írán činnost jaderného programu nezastavil. I přesto, že byl Írán několikrát vyzván, aby činnosti jaderného programu omezil, tak ji naopak rozšířil. Rezoluce 1696 měla budování jaderného programu zastavit a na Írán byl kladen požadavek, aby začal s MAAE v průběhu vyšetřování plně spolupracovat a poskytovat pravdivé informace o úmyslech jaderného programu (UNSC 2006a).

3.2 Rezoluce 1737

O půl roku později 23. prosince 2006 byla schválena druhá rezoluce 1737, vydaná RB OSN již v sankční podobě, jako reakce na porušování předchozí rezoluce 1696. Rezoluce Íránu nařídila, aby Írán zastavil veškeré činnosti přispívající k obohacování uranu a výroby těžké vody. Následně vybízela, aby Írán navázal spolupráci s MAAE a ta zajistila inspektorům přístup do všech oblastí s výskytem jaderných zařízení. „Írán tuto rezoluci odsoudil jako formu nátlaku a odmítl se v ní obsaženým požadavkům podříditi“ (Tichý 2019: 75). Rezoluce 1737 se stejně tak jako předchozí rezoluce hlásila k dodržování NTP a preferovala řešení sporů diplomatickou cestou. Írán měl umožnit přístup MAAE

do všech svých lokalit, aby ověřila pozastavení íránských jaderných aktivit. Rezoluce ukládala sankce na veškeré činnosti, které přispívaly k tvorbě jaderného programu, např. uvalila embargo na vývoz a dovoz materiálů a předmětů do Íránu. Stát své zboží nesměl přepravovat na lodích či letadlech patřících jiným státům. Omezení se vztahovalo i na finanční služby, kdy státy nesměly poskytovat jak finanční pomoc, tak investice do Íránu. Rezoluce vyzvala státy, aby omezily vstup jednotlivým osobám, které vstoupí na jejich území, pokud jsou zapojeny do íránských jaderných aktivit. Státy jsou od přijetí rezoluce povinné informovat výbor do 60 dnů o jednotlivých přijatých opatření, které budou z rezoluce prosazovat. Totéž platí i pro MAAE, která musela do 60 dnů od uvalení rezoluce na Írán předložit zprávu RB OSN, ve které shrnula, zda Írán ukončil negativní jaderné aktivity či nikoliv. Pokud by Írán splňoval sankční opatření, sankce by byly zrušeny (UNSC 2006b). Jak se později ukázalo, Írán odmítl sankce dodržovat a byla vytvořena další série sankcí.

3.3 Rezoluce 1747

Generální ředitel MAAE na základě předchozích zpráv z inspekčních kontrol potvrdil, že Írán nedodržoval rezoluce 1696 a 1737. RB OSN dne 24. března 2007 přijala další sankční opatření s tím, že se Írán podřídí předchozím dvěma rezolucím RB OSN. I tato rezoluce se přiklání k NTP a využití jaderné energie pouze pro mírové účely. Rezoluce 1747 se od předchozích rezolucí obsahově rozšířila a zpřísnila (UNSC 2007). Sankce se nově vztahovaly na zákaz dovozu konvenčních zbraní do Íránu a státy by si měly dát pozor na rozšiřující se aktivity v oblasti proliferačních sítí. Státy a mezinárodní finanční organizace měly zakázané poskytovat do Íránu jakékoli finanční prostředky, pokud předem neobjasnily, na co budou finance využity a zabránily tak nelegálním činnostem (FATF 2013: 18–19). Výjimka se nevztahovala na humanitární a rozvojové činnosti. Zpřísnění sankcí se dotýkalo i jednotlivých osob, pokud některá osoba podpořila nebo se podílela na šíření jaderných zbraní. Rezoluce opět požaduje podat zprávu Radě MAAE do 60 dnů od generálního ředitele MAAE. Zpráva musí

obsahovat informace, jakým směrem se podle rezolucí 1737 a 1747 bude Írán v jaderném programu ubírat. Pokud zprávy dosáhnou podobného závěru, jak v předchozích zprávách, budou přijata další opatření (UNSC 2007).

3.4 Rezoluce 1803

O rok později byla přijata další rezoluce dne 3. března 2008 RB OSN. Opět došlo k jejímu rozšíření, původní opatření zůstala zachována. Stálí členové RB OSN a Německo (P5+1 = Čína, Francie, Německo, Ruská federace, Spojené království a Spojené státy) se dohodly, že sjednají zasedání, na kterém každý z výše uvedených států předloží svůj návrh, vytvořený z roku 2006 o řešení íránské jaderné otázky. Pokud budou návrhy nedostačující, státy přijmou nová opatření, která Írán donutí, aby předchozí rezoluce RB OSN dodržoval (UNSC 2008a). Osoby podezřelé ze zapojení do íránských jaderných aktivit, pohybující se na území daného státu, musí být nahlášeny příslušným státem Výboru rezoluce 1737. Opatření se vztahuje na jednotlivé osoby již zveřejněné na sankčních seznamech, které státy na své území nesmí vpouštět. Rezoluce státům udělila pravomoc v oblasti kontroly zboží směřujícího do Íránu a z Íránu, které bylo přepravováno na lodích a letadly pod společností Iran Air Cargo a Islamic Republic of Iran Shipping Line (Tichý 2019: 76). Státy jsou prostřednictvím rezoluce upozorněny, aby byly obzvlášť obezřetné při poskytování finančních prostředků íránským bankám Bank Melli a Bank Saderat. Finanční transakce států by tak mohly neúmyslně podpořit íránský jaderný program (UNSC 2008a).

3.5 Rezoluce 1835

Rezoluce 1835 vstoupila v platnost dne 27. září 2008. I tato rezoluce plánuje dodržovat a uplatňovat záruky NTP, podle předběžných zpráv MAAE z 15. září. Oproti předchozím rezolucím si v této rezoluci můžeme povšimnout jedné pozitivní změny. RB OSN poprvé prohlásila, že bere na vědomí vyjádření jednotlivých ministrů zahraničních věcí P5+1, kteří se shodli uplatnit tzv.

dvoukolejný přístup k vyjednávání o íránské jaderné otázce. Írán je i v této rezoluci požádán, aby plnil své závazky z předchozích rezolucí (UNSC 2008b).

3.6 Rezoluce 1929

Další rezoluce byla přijata 9. června 2010 po íránských prezidentských volbách v roce 2009, kdy byl podruhé za sebou zvolen prezident Mahmúd Ahmadínežád. Po volbách v zemi probíhaly demonstrace, mnoho lidí žilo v domnění, že prezidentské volby byly zmanipulované. Prezident čelil mnoha protestům, např. proti „zelenému hnutí“, které se prezident snažil potlačit, jelikož se domníval, že mu pomáhají zahraniční mocnosti. Což mohl být jeden z důvodů, proč Írán urychlil výstavbu jaderného programu, i když neexistovaly žádné podložené důkazy. Na základě těchto událostí, vytvořily Spojené státy s dalšími členy novou rezoluci 1929 (Asada 2020: 184). RB OSN v rezoluci uvádí, že Írán nedodržel předchozí rezoluce a sankce v této rezoluci opět rozšířila. Státy mají být stále obezřetné při poskytování finančních prostředků do Íránu a zakazovat vstup osobám, které jsou uvedené na sankčních seznamech. Rezoluce Íránu nedovoluje podílet se na jakýkoliv obchodních činnostech v zemích, zabývajících se zpracováním jaderných materiálů. Írán nesmí podnikat jakékoli aktivity zaměřené na vypouštění raket a užití technologií balistických raket. Členské státy podle mezinárodního práva, mohou provádět kontroly lodní přepravy zboží na volném moři směřující do Íránu, pokud mají podezření, že obsahují nedovolené předměty, přispívající k obohacování jaderného programu. Rezoluce státům odepřela možnost prodávat palivo pronajatým lodím a lodím patřícím Íránu. Podle zjištěných zpráv MAAE, se Írán dopustil nového obohacování uranu v lokalitě Qom, čímž porušil své předchozí závazky budovat jaderný program pro mírové účely. Zpřísnění sankcí se nově dotýkalo omezení vývojových technologií mířených na jaderný a raketový program v Íránu (UNSC 2010).

3.7 Rezoluce 2231

Poslední rezoluce RB OSN byla přijata 20. července 2015, která se opět zavázala dodržovat Smlouvu o nešíření jaderných zbraní. V rezoluci došlo k výraznému posunu, kdy se státům P5+1 podařilo vyjednat s Íránem dohodu, pod názvem Společný komplexní akční plán (JCPOA). Rezoluce vyzvala státy, aby se s Íránem dohodly na společných postupech obsažených v dohodě JCPOA a navázaly tak vzájemnou spolupráci. Írán se v dohodě zavázal, že s MAAE naváže spolupráci v oblasti transparentnosti a poskytne jí tak odpovědi na nevyřešené otázky. K uzavření dohody došlo 14. července 2015 (UNSC 2015). Dohoda vstoupila v platnost o tři měsíce později 18. října 2015, ovšem první kroky z dohody byly provedeny až o rok později 16. října 2016. Po důkladné inspekční kontrole MAAE ověřila, že Írán provedl určité změny z JCPOA, následně EU a OSN zrušily téměř všechny uvalené sankce na Írán, ovšem některá opatření zůstala zachována, např. zbraňové embargo, embargo na zboží, cestovní sankce apod. (ER a Rada EU 2022). Dohoda JCPOA bude podrobně popsána v páté kapitole.

4 Zhodnocení účinnosti sankcí OSN

Následující kapitola bude zaměřena na zhodnocení efektivity sankcí OSN uvalených na Írán prostřednictvím třech stanovených ukazatelů. Účinnost sankcí bude zkoumána od zavedení sankcí OSN roku 2006 až po jejich ukončení do roku 2015. Je nutno podotknout, že na vývoji ekonomické situace v Íránu se podílely jak Spojené státy, tak EU, které od roku 2012 do roku 2015 zavedly nejtvrdší hospodářské autonomní sankce na Írán. Sankce OSN byly převážně zaměřené na omezení obohacování jaderného programu. Zatímco sankce Spojených států a EU se týkaly obchodního a bankovního sektoru, kdy byly osobám, společnostem, bankám, včetně íránské centrální bance zmrazeny finanční aktiva a udělen zákaz na vývoz ropy (Viaud 2016: 4).

4.1 Embargo na vývoz a dovoz zbraní

První sledovanou hodnotou je ze sankčního režimu (rezoluce 1747) vybráno embargo na vývoz a dovoz konvenčních zbraní do Íránu. Konvenční zbraně patří mezi nejvíce využívané nástroje ve válečných konfliktech, které se skládají z obrněných bojových vozidel, válečných vrtulníků, letadel a lodí, lehkých zbraní, nášlapných min apod. Státy OSN mohou vlastnit konvenční zbraně, pokud nejsou v rozporu s mezinárodním právem, Írán se totiž zavázal ke smlouvě NTP, kterou porušoval, jak se později ukázalo (United Nations n. d.).

V bakalářské práci bude sledován dovoz konvenčních zbraní do Íránu. Konkrétně se jedná o dovoz letadel, systémy protivzdušné obrany, obrněná vozidla, střely, senzory a ostatní nedefinované položky. Hodnoty jsou čerpány z veřejné databáze Stockholmského mezinárodního institutu, který sleduje objem vývozu a dovozu konvenčních zbraní v milionech amerických dolarů (USD). Celkový objem dovezených zbraní nemusí odpovídat přesnosti, z důvodu utajovaných informací během přepravy. Následující tabulky jsem barevně oddělila, modrá barva vyznačuje sankční období OSN uvalující zbrojní embargo, zatímco šedá barva specifikuje znovuoobnovení zbrojního embarga na pět let prostřednictvím přijaté rezoluce 2231 schvalující omezení jaderného programu

a zrušení předchozích sankčních opatření OSN.

Tabulka 2: Dovoz konvenčních zbraní do Íránu v období 2006–2020

(Hodnoty v tabulce uvádějí objem zbraní v milionech USD, modrá barva-sankce OSN na zbrojní embargo, šedá barva-obnovení zbrojního embarga rezolucí 2231)

Rok	Bělorusko	Čína	Rusko
2006		52	368
2007		45	283
2008		45	15
2009		45	50
2010		60	35
2011	15	50	29
2012		29	11
2013		9	4
2014		9	4
2015		9	4
2016			413
2017			3
2018			3
2019			3
2020			2

Zdroj: Vlastní zpracování dle databáze SIPRI. Stockholm International Peace Research Institute (2023a). *Importer/exporter TIV tables* (<https://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>, 3. 4. 2023).

Podle uvedených hodnot v tabulce je zřejmé, že od roku 2007, kdy došlo k zavedení zákazu dovozu konvenčních zbraní (rezoluce 1747) se dovoz zbraní podstatně omezil. Mezi největší dovozce zbraní patřilo Rusko, které v letech 2006–2007, tedy před a při zavedení zákazu dovezlo ohromné množství (viz Tabulka 1) konvenčních zbraní. Paradoxem je, že Rusko spadá mezi pět stálých členů RB OSN a zároveň schválilo sankce na zbrojní embargo. Od roku 2006–2015 byl celkový objem dovezených zbraní z Ruska v hodnotě 803 milionů USD. Mezi druhým největším dovozcem byla Čína, jejíž objem zbraní byl od roku 2006–2015 v částce 353 milionů USD. Posledním dodavatelem zbraní do Íránu bylo Bělorusko, které zaslalo zbraně v hodnotě 15 milionů USD v roce 2011. Dle hodnot z tabulky je zřejmé, že největší objem zbraní byl dovezen v roce 2006 tedy v době, kdy ještě nebylo zavedeno zbrojní embargo. Zbrojní embargo bylo

zavedeno o rok později, podle uvedených hodnot došlo k velkému útlumu dovozu konvenčních zbraní, a to především ze strany Ruské federace. Je to způsobeno pokračováním v předem zaplacených kontraktech. Největší pokles dovozu lze sledovat v letech 2007–2008, setrvalý pokles pokračuje i v dalších sledovaných letech. Pokles od roku 2012–2015 je způsoben uvalením dalších sankčních opatření ze strany Spojených států a EU, které se řadily mezi tvrdší opatření. Od roku 2016 byla podle mého názoru jaderná dohoda efektivnější pro omezení zbrojního embarga než předchozí sankce OSN. Dovoz zbraní se snížil ze strany dodavatelů. Rusko zůstalo jako jediný dodavatel, které s nejvyšší pravděpodobností neočekávalo, že dojde ke znovuoobnovení zbrojního embarga prostřednictvím rezoluce 2231. V roce 2016 Rusko po předchozím sjednaném kontraktu dovezlo do Íránu zbraně v objemu 413 milionů USD, jedná se tak o nejvyšší dovezený objem zbraní od roku 2007.

Tabulka 3: Vývoz konvenčních zbraní z Íránu v období 2006–2020

(Hodnoty v tabulce uvádějí objem zbraní v milionech USD, modrá barva-sankce OSN na zbrojní embargo, šedá barva-obnovení zbrojního embarga rezolucí 2231)

Rok	Libanon	Irák	Súdán	Sýrie	Venezuela	Jemen
2006	6		15	54		
2007						
2008			3	40		
2009				45		
2010				45		
2011				83		
2012				20		
2013				10	1	
2014		33		15		
2015		9		6		
2016				5		
2017						20
2018						
2019						
2020						

Zdroj: Vlastní zpracování dle databáze SIPRI. Stockholm International Peace Research Institute (2023b). *Importer/exporter*

Podle databáze SIPRI k transferu zbraní z Íránu od zavedení sankcí RB OSN docházelo. Írán vyváží zbraně do pěti států, největší objem zbraní obdržela Sýrie od roku 2006–2015 v celkové hodnotě 318 milionů USD. Mezi druhou zemi patřil Irák, který obdržel zbraně v hodnotě 42 milionů USD, poté Súdán, Libanon a Venezuela. Největší aktivita při transferu zbraní byla zaznamenaná v roce 2006 a 2011, naopak nejnižší počet zbraní byl vyvezen v roce 2013 v částce 11 milionu USD. Sankce Spojených států a EU zde opět měly efekt na snížení vývozu zbraní, tedy až na rok 2014, kdy se hodnota opět mírně vychýlila. Podle tabulky lze opět zpozorovat, že byl vývoz zbraní po zavedení dohody JCPOA od roku 2016 opět minimální. V roce 2016 vyvezl Írán zbraně do Sýrie a v roce 2017 do Jemenu v objemu 20 milionů USD, podle databáze SIPRI. Poté již žádný vývoz kromě Jemenu a Sýrie nebyl ze strany Íránu do roku 2020 uskutečněn.

Výbor expertů OSN, členské státy, nezisková organizace Wisconsin project, ale i média (Reuters) několikrát upozornili na porušení zbrojního embarga Íránem. Toto tvrzení potvrdilo více zemí na základě doložených faktů, např. Izrael který v roce 2014 zabavil v Rudém moři nelegální náklad zbraní a raket mířených z Íránu do Súdánu. Náklad plul pod panamskou vlajkou a měl být doručen do Pásma Gazy (Charbonneau 2014). Na základě prošetření případu OSN a známek z íránských celních úřadů na zboží bylo zjištěno, že náklad plul z íránského přístavu do Iráku a poté měl pokračovat do Súdánu. Porušení embarga Teheránem hlásila i Itálie, která na jedné z íránských lodí našla výbušniny TNT (Charbonneau 2014). Další případ byl zaznamenán Spojenými státy, které od roku 2015 na svém území zachytily pašování pěti samostatných dodávek včetně raket mířených z Íránu k Húsiům do Jemenu. Írán tak porušuje rezoluci RB OSN 2231, která opět zahrnuje zbrojní embargo. Spojené státy nepopírají, že se mnoho zbraní z Íránu do Jemenu i přes udělené zákazy dostane, na základě zachycených aktivit balistických raket vypuštěných v Jemenu útočících na Saudskou Arábii dne 10. a 28. října 2015. V souvislosti s přijatou dohodou Írán požadoval, aby byl panel expertů OSN rozpuštěn. Monitorování nedodržování zbrojního embarga, vývozu

a dovozu jaderného materiálu tak bylo pro RB OSN od roku 2015 složitější (Iran Watch 2016).

4.2 Zákaz importu jaderného materiálu

Mezi další položky zákazu OSN patřil dovoz jaderného materiálu, který tvoří nejdůležitější složku v jaderném programu a bez které nelze jadernou zbraň vyrobit. Od roku 2008 měly členské státy podle Rezoluce 1803 dovoleno provádět kontroly u lodních přepravních společností IRISL a Iran Air Cargo, pokud měly podezření na negativní aktivity ze strany Íránu. Důvodné podezření měla organizace *Wisconsin project* zabývající se výzkumem o nešíření jaderných zbraní a mediální články (Reuters, Foreign Policy).

V roce 2012 bylo podle amerických představitelů v Íránu zaznamenáno o 30 % více proliferačních aktivit (šíření) v souvislosti se získáním zbraní a položek dvojího užití, které lze využít na výrobu jaderných zbraní (vývěvy, tlakové převodníky a materiály z uhlíkových vláken). Americké ministerstvo spravedlnosti v roce 2012 uvedlo, že za posledních osm let bylo zaznamenáno nejvíce nelegálních aktivit v souvislosti s jaderným materiálem směřujícího do Íránu. V období 2003–2012 zadržely Spojené státy 260 exportních dodávek, z toho 83 dodávek mířilo do Íránu, 61 dodávek obsahovalo radary, vybavení pro noční vidění, raketové technologie, stíhačky a dalších 8 dodávek obsahovalo jaderná zařízení. Mnoho lidí zapojených do nelegálních aktivit v souvislosti s obohacováním jaderného programu bylo pozatýkáno. Zkoumání proliferačních aktivit patří mezi náročnější proces, jelikož je mnoho nelegálních činností zatajováno (Hosenball, Shiffman 2012). Írán buduje jaderný program více než 30 let ze zahraničních dodávek prostřednictvím černého trhu, který dnes patří mezi nejpropracovanější systém při dovozu jaderných technologií. Mezinárodní sankční režim Íránu ztížil dovoz jaderného materiálu, který tak usilovně hledal jinou alternativní cestu k získání jaderného materiálu. Teherán se k obcházení sankcí dokonce sám přiznal: „*Jsme hrdí, že obcházíme sankce, protože sankce jsou nezákonné,*“ chlubil se íránský prezident Hasan Rúhání na tiskové konferenci

v *Teheránu v srpnu 2014* (Lynch 2015). Jaderný materiál byl dovážen prostřednictvím krycích společností, bank a mezinárodních zprostředkovatelů. Mezi největší dovozce jaderného materiálu patřila Čína a Spojené arabské emiráty. Odborníci věnující se nešíření jaderných zbraní dokonce potvrdili, že sankce OSN přiměly státy zabavovat podezřelý materiál v zahraničních přístavech mířící do Íránu (Lynch 2015).

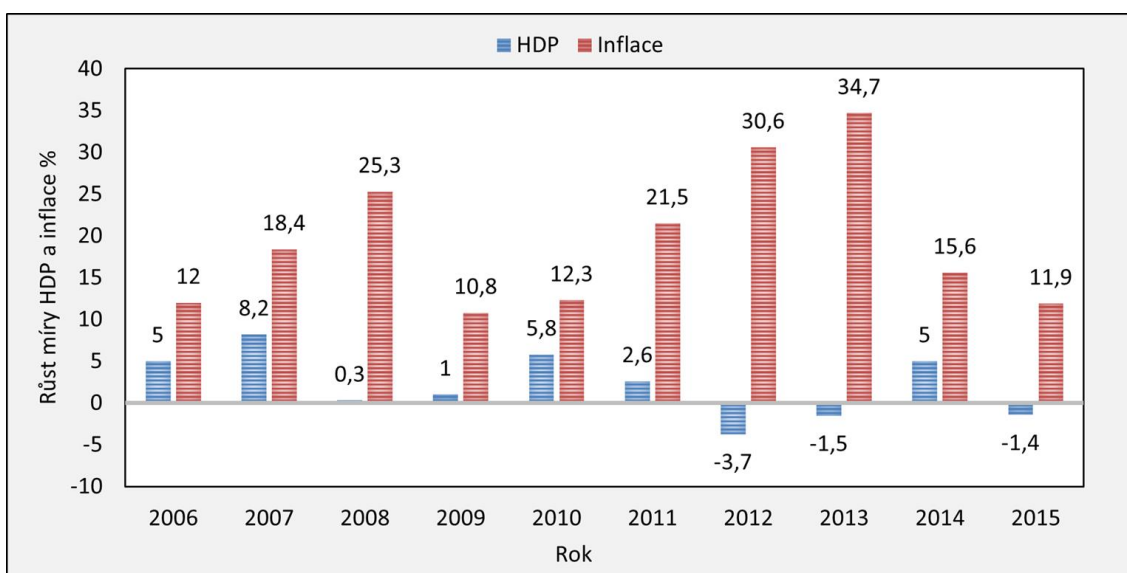
V roce 2009 prokurátoři v New Yorku potvrdili nelegální export jaderného materiálu z Číny do Íránu, trvajícím již minimálně tři roky. Čína dovážela většinu zakázaných položek sloužící k výrobě jaderných zbraní, které byly uvedeny na sankčním seznamu, např. maraging steel, vysokopevnostní hliník, wolfram, grafitové lahve (Wisconsin project 2009). Další podezření o nelegálním dovozu jaderného materiálu, bylo nahlášeno Spojeným královstvím. Jaderný materiál byl dovezen společnostmi Centrifuge Technology Company a Kalay Electric Company, které jsou zaměřeny na jaderný program v oblasti obohacování uranu výrobou odstředivek. Přímou na společnost Kalay Electric Company se sankce OSN vztahovaly (Wisconsin project 2015). V roce 2006 Írán uvedl, že má nainstalováno 164 odstředivek, v roce 2015 upravil počet odstředivek na hodnotu 19 000 včetně dalších 1 300 pokročilých odstředivek (Lynch 2015).

4.3 Dopady sankcí na ekonomiku

Země Perského zálivu jsou největšími producenty ropných zásob, odhaduje se, že tyto země vytěží kolem 30 % světové ropy a celkové světové ropné zásoby činí 57 % (715 miliard barelů). Podle předběžných odhadů se uvádí, že je Írán držitelem 11,1 % vytěžené ropy, v přepočtu to vychází na 132 miliard barelů ropy. Největší finanční příjmy (kolem 60 %) získává Írán z prodeje ropy a jakékoli ohrožení ropného průmyslu by narušilo íránskou ekonomiku (Cordesman 2007: 2, 6). Podle Mezinárodního měnového fondu se zavedené sankce výrazně podíleli na ekonomické situaci v zemi. V roce 2007 byl zaznamenán nejvyšší růst HDP, poté se ekonomický růst postupně snižoval a inflace se vzápětí zvyšovala. V roce 2012 byly zavedeny nové sankce, které se dotýkaly ropného průmyslu a výrazně tak

zhoršily makroekonomické ukazatele v zemi. HDP od roku 2012–2015 dosahovalo záporných hodnot kromě roku 2014, kdy se zvýšilo na stejnou hodnotu jako v době zavedení sankcí OSN v roce 2006. Na grafu je jasně viditelné, jak zpřísněné ekonomické sankce včetně ropného embarga v roce 2012–2013 způsobily záporné hodnoty HDP a nejvyšší míru inflace, která dosahovala 30–35 %. Největší podíl na vývoji ekonomické situace v Íránu v roce 2012 měla celosvětová mezibankovní síť SWIFT, která přestala poskytovat platební příkazy íránským finančním institucím (Reuters 2016).

Graf 4: Růst míry HDP a inflace v období 2006–2015

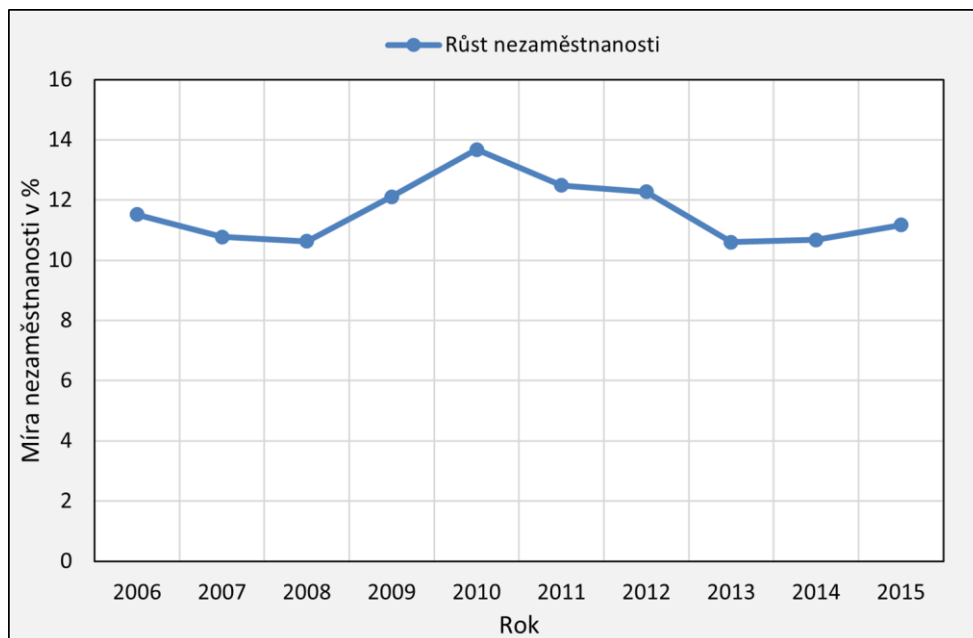

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat z MMF. International Monetary Fund (2022). Country Data (<https://www.imf.org/en/Countries/IRN>, 11. 4. 2023).

Nízký ekonomický růst byl v Íránu způsoben mnoha faktory. Embargo na vývoz ropy omezilo finanční příjmy z ropy více než o polovinu, přibližně o 15 % HDP. Sankce omezily i dodavatelský řetězec v důležitých oblastech např. automobilovém průmyslu, kdy byla pozastavena výroba (IMF 2014: 7). Írán od počátku mezinárodních sankcí omezil své vojenské výdaje, které během funkčního období vynaložil. Podle SIPRI vojenské výdaje v Íránu od roku 2006–2015 klesly zhruba o 30 %, v roce 2015 dosahovaly hodnoty 10,3 miliardy dolarů. Největší pokles byl zaznamenán od roku 2012 do roku 2013 v době uvalených hospodářských a finančních sankcí EU a Spojených států. Předpokládá se, že Írán

po zrušení všech dosud uvalených sankcí od roku 2016 opět zvýší vojenské výdaje (SIPRI 2016: 5).

Graf 5: Vývoj nezaměstnanosti v období 2006–2015

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ze Světové banky. The World Bank (2023). Unemployment, total (% of total labour force) (national estimate) - Iran, Islamic Rep. (<https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.NE.ZS?locations=IR>, 11. 4. 2023).

Hodnoty o vývoji nezaměstnanosti jsou čerpány z veřejných dat Světové banky, které budou podrobně rozepsané. Nezaměstnanost v Íránu po zavedení sankcí výrazně kolísala, v roce 2007–2008 dokonce klesla na hodnotu kolem 10,7 % z předchozího roku, kdy dosahovala daleko vyšší hodnoty 11,5 %. V roce 2010 byla nejvyšší míra nezaměstnanosti 13,68 % z důvodu špatné hospodářské politiky (devalvace měny, vysoké ceny potravin, obavy z ropného embarga) poté postupně klesla, ale v roce 2015 se opět zvýšila na hodnotu 11,17 % (The World Bank n. d. a). Íránské centrum pro sčítání lidu v roce 2012 potvrdilo, že se nezaměstnanost ve městech týká převážně mladých vzdělaných lidí, kdy dosahovala 12,5 % a u osob mladších 25 let byla na hodnotě 29 %. Otázkou ovšem zůstává, proč podle ministrů práce mají na získání pracovní pozice větší šanci lidé bez vysokoškolského vzdělání pouze se základním či středoškolským vzdělání. Je možné, že lidé s vysokoškolským diplomem jsou více vybíraví v hledání vhodné pozice

z vystudovaného oboru než lidé s nižším vzděláním, kteří berou to, co se jim naskytne (Bozorgmehr 2012). Podle zprávy z roku 2015 tvořilo 1,2 milionu nezaměstnaných absolventů vysokých škol z přibližně 2,5 milionu nezaměstnaných (Rajabova 2015).

Se zavedením sankcí přišlo o práci mnoho zaměstnanců v automobilovém průmyslu, z důvodu nízkého prodeje vozidel včetně jejich součástek. Některé automobilové společnosti (Peugeot, Citroen) pozastavily dovoz vozidel na montáž do Íránu, z důvodu mezinárodního sankčního omezení v provádění transakcí s íránským bankovním systémem, který znemožňoval poskytovat finanční prostředky automobilovým společnostem z prodeje vozů (George, Hosseinian 2012). Důvod vysoké nezaměstnanosti v Íránu nelze přesně určit, jelikož existuje mnoho faktorů, zda nezaměstnanost ovlivnily mezinárodní sankce na Írán nebo špatné fungování vlády. Omezení jaderného programu se vztahovalo i na zákaz zahraničních investic a technologií, které by podle Íránu přispěly k vytvoření nových pracovních míst. Někteří odborníci naopak vylučují, že by omezení jaderného programu narušilo špatné hospodaření v zemi. Jelikož i přes vysoké příjmy z ropy v období 2006–2011 před zavedením ropného embarga, Írán nevytvořil téměř žádné nové pracovní pozice. Írán se dlouhodobě potýká s vysokou diskriminací žen, které čelí socioekonomickým problémům, již před samotným zavedením sankcí OSN. Ženy dosahovaly vyšší nezaměstnanosti než muži, a tato nezaměstnanost stále přetrvává. Podle vydané zprávy od *Global Gender Gap Report 2014*, tvořily ženy v roce 2014 pouze 17 % celkové pracovní síly v zemi (Rajabova 2015).

4.4 Dopady sankcí na obyvatelstvo

Ekonomické sankce měly negativní vývoj na zdraví obyvatel žijících v Íránu. Podle výzkumu Světové zdravotnické organizace, byl v roce 2007 zaznamenán vysoký počet hospitalizovaných pacientů v nemocnicích. Mezi nejčastější příčiny patřily deprese, sebevraždy a užívání návykových látek. Lidé své zdravotní důvody specifikovali převážně ze ztráty zaměstnání a následnou

finanční tísní na bydlení. Írán se v sankčním režimu potýkal s nedostatkem léků, zejména u lidí trpících chronickým onemocněním (rakovina, astma, roztroušená skleróza). Farmaceutické společnosti byly v sankčním období opatrné při obchodování s Íránem, který postrádal 73 léků z nichž 44 % tvořilo základní léky, později došlo k úplnému zastavení farmaceutického trhu z důvodu sankcí uvalených na finanční transakce. Pacienti si zdravotní náklady na léčbu musí z převážné většiny hradit sami, což si se ztrátou zaměstnání a nedostatkem financí nemohli dovolit a léčby se tak vzdali (Aloosh, Salavati, Aloosh 2019: 11–12). Farmaceutické společnosti se mnohdy obracely k získání léků prostřednictvím černého trhu, kde získaly méně kvalitní léky, které mnohdy postrádaly účinnost. Z důvodu nedostatku léků a jejich vysokých cen se na černý trh obraceli i samotní pacienti, kteří si dané léky koupili, což jim působilo negativní reakce a ve výjimečných případech i oslepnutí. V zemi se zvýšil počet pacientů onemocnělých rakovinou, z důvodu nedostatku léčebných technologií a jejich nákladovosti nelze samotnou léčbu vykonávat. Onemocnění rakovinou se tak řadí mezi třetí z hlavních příčin úmrtí v Íránu (Akbarialiabad, Rastegar, Bastani 2021: 59).

Se zavedením sankcí se objevily problémy i v oblasti mezilidských vztahů, kdy vzrostl počet násilných konfliktů končící smrtí v letech 2011–2014 z původních 5,9 na 6,1 na 100 000 obyvatel. Sankce uvalené na finanční transakce ohrožily i výzkumnou činnost v oblasti vědecké spolupráce, výzkumní pracovníci si nemohli zakoupit odbornou literaturu či uhradit poplatky za účast na vědeckých konferencích v zahraničí. V Íránu se snižoval počet výzkumných pracovníků z důvodu migrace do jiných států, pokud zjistili, že jsou ve svém výzkumu ohroženi z nedostatku potřebných výzkumných materiálů a technologií (Akbarialiabad, Rastegar, Bastani 2021: 59–60).

5 Zhodnocení účinnosti jaderné dohody

Dne 16. ledna 2016 OSN zrušilo veškerá sankční opatření uvalená na Írán, výměnou za přijetí rezoluce 2231, která schválila jadernou dohodu JCPOA, ke které se Írán zavázal. Jaderná dohoda je zavedena na deset let, během tohoto období bude MAAE provádět pravidelné kontroly a informovat o dodržování klíčových bodů uvedených v jaderné dohodě JCPOA.

5.1 Počátky vyjednávání jaderné dohody

Vyjednávání jaderné dohody probíhalo několik let. K prvnímu jednání došlo v roce 2006, kdy státy P5+1 plánovaly s Íránem uzavřít dohodu na dobu neurčitou, která by zastavila obohacování jaderného programu. Státy se mezi sebou nedokázaly na finální podobě jaderné dohody shodnout. V roce 2013 byl zaznamenán velký posun ve vyjednávání, které bylo uspořádáno v Kazachstánu (Tagma, Lenze 2020: 57). Státy se dohodly na vytvoření prozatímní dohody JPOA, která bude zavedena na šest měsíců, aby se vyzkoušela účinnost jejího dodržování. Prozatímní dohoda obsahovala následující podmínky: Írán zastaví obohacování uranu z původních 20 % na 5 % a bude pravidelně informovat MAAE o všech budoucích plánech v dolech, dále povolí inspektorům MAAE přístup do oblastí v Araku. Írán žádal po společenství P5+1 o zmírnění finančních sankcí a povolení exportu ropy do zemí, kde sídlí jaderná zařízení včetně zrušení určitých sankcí USA a EU na obchod (Tagma, Lenze 2020: 59).

K oficiálnímu schválení obsahu dohody JPOA došlo dne 12. ledna 2014, samotná dohoda nabyla účinnosti o pár dní později dne 20. ledna 2014, po skončení šestiměsíční lhůty došlo k jejímu prodloužení (Tůma 2016: 31). Po vyjádření inspekce MAAE o dodržování prozatímní dohody JPOA Íránem, se zintenzivnil proces vyjednávání dlouhodobé jaderné dohody JCPOA (Tagma, Lenze 2020: 59).

5.2 Dohoda JCPOA

Dohoda *Joint Comprehensive Plan of Action* (JCPOA) z angl. překladu znamená Společný komplexní akční plán neboli jaderná dohoda Íránu. Dohoda byla uzavřena mezi Íránem, státy P5+1 a vysokou představitelkou EU pro zahraniční věci a bezpečnost Fredericou Mogheriniovou, dne 14. července 2015 ve Vídni na deset let, tedy do roku 2025. Po oficiálním schválení dohody JCPOA došlo k připojení této dohody k rezoluci 2231, která byla vydaná RB OSN dne 20. července 2015. Pokud MAAE po uplynutí deseti let zjistí, že Írán jadernou dohodu dodržoval, rezoluce 2231 definitivně ukončí řešení íránské jaderné problematiky RB OSN. Írán se v dohodě zavázal, že bude tvořit jaderný program výhradně pro mírové, nikoli vojenské účely. Dohoda JCPOA je složena ze 159 stran, z nichž převážnou část textu tvoří pět podrobně rozepsaných příloh o podmínkách dodržování dohody (Kubíček, Kuta 2016: 4, 6, 8).

K dohodě se váže povinnost ukončit všechny dosud vydané rezoluce na Írán omezující jaderný program. V platnosti zůstane pouze rezoluce 2231 o jaderném programu. Dohoda je namířena na omezení obohacování uranu a veškerých činností, které k obohacování uranu přispívají. Dne 18. října 2025 uplyne platnost rezoluce 2231 schvalující opatření vůči JCPOA, ovšem po úspěšném dodržování jaderné dohody, to tímto dnem pro íránskou vládu zdaleka nekončí. Írán se nadále váže k dodržování NTP a kontrole vývozu jaderného materiálu (Kerr, Katzman 2018: 8–9).

Klíčové hodnoty uvedené v dohodě JCPOA (THE E3/EU+3 2015: 6–9):

- Snížit počet odstředivek na 5 060 IR-1 do deseti let v Natanzu
- V Natanzu obohacovat uran na max. hodnotu 3,67 %
- Žádné obohacování uranu ve Fordow
- Obohacovat UF₆ na hodnotu 3,67 %
- Po dobu 15 let žádná výstavba těžkovodních reaktorů, zákaz přepracování vyhořelého paliva
- Skladování těžké vody do hmotnosti 130 metrických tun
- Celkové obohacení uranu do hmotnosti 300 kg

- MAAE má po dobu 25 let povolen přístup do všech uranových dolů

MAAE monitoruje dodržování těchto klíčových hodnot uvedených v dohodě JCPOA; pokud se jí bude zdát odpověď Íránu na dotazované otázky nedostačující, podá Íránu žádost o povolení vstupu do oblasti. Od podání žádosti plyne 24denní lhůta, ve které se Írán může proti inspekci svými námitkami odvolat. O povolení či zamítnutí inspekce rozhodují jednotlivé státy dohody. MAAE je jediná, která provádí inspekční kontrolu, pokud by chtěly inspekci provést státy skupiny P5+1, musí požádat o souhlas MAAE (Alterman 2016: 22).

5.3 Odstoupení USA od jaderné dohody

V roce 2016 byl zvolen nový americký prezident Donald Trump, jenž se již během své kandidatury silně vymezoval proti přijetí dohody JCPOA, kterou označoval za „nejhorší dohodu“ sjednanou v předchozím období prezidentské funkce Baracka Obamy. Spojené státy se po nástupu prezidenta Donalda Trumpa k moci, začaly z jaderné dohody postupně stahovat a usilovaly o vytvoření nové jaderné dohody. Od začátku zavedení dohody zastávaly Spojené státy postoj, že dohoda JCPOA není postavena tak, aby ukončila íránský jaderný program, ale tak, že ho pouze zpomalí před tím, než se Írán stane jadernou mocností. Spojené státy uspořádaly nové zasedání s ostatními členy Rady bezpečnosti OSN. Snažily se vyjednat novou íránskou otázku předložením svých návrhů, ale nezískaly podporu od ostatních členů Rady bezpečnosti OSN. Dne 8. května 2018 Spojené státy jednostranně odstoupily od jaderné dohody s Íránem (Valerio Jovan 2020: 257). Vzápětí ten samý den vydal americký prezident Donald Trump prezidentské memorandum o národní bezpečnosti, ve kterém požaduje po ministru zahraničí a ministru financí obnovit pozastavené či zrušené sankce na Írán po zavedení dohody JCPOA. Lhůta pro obnovení sankcí trvala od 8. května 2018 po dobu 180 dnů, tedy do 4. listopadu 2018 (US Department of the Treasury 2018a).

Dne 21. května 2018 byl představen nový návrh dohody, americkým ministrem zahraničí Mikem Pompeem. Návrh dohody byl relativně rozsáhlý, Írán se měl zaměřit na omezení balistického programu, ukončit obohacování uranu, povolit vstup inspekčním kontrolám do zasažených oblastí, zamezit porušování lidských práv, ukončit podporu teroristickým organizacím (Hizballáh, Hútiové) a aktivity v Jemenu a Sýrii (Asada 2020: 195). K dohodě se vyjádřil íránský nejvyšší duchovní vůdce ajatolláh Alí Chameneí, který s navrženou dohodou od Mike Pompeo nesouhlasil a stále měl vyjádřenu podporu od ostatních členů Rady bezpečnosti OSN k dodržování dohody JCPOA. Za EU se k návrhu dohody vyjádřila Federica Mogheriniová, která upozornila na některé chybějící nedostatky v nové dohodě. Dohoda např. postrádala podrobnější informace o tom, jakým způsobem Spojené státy od dohody JCPOA odstoupí nebo jak zajistí region před případnými jadernými útoky. Federica Mogheriniová jednoznačně podpořila dohodu JCPOA, kterou podle jejího vyjádření nelze nahradit lepší dohodou (CMP 2018: 4). Na návrh nové dohody odmítly přistoupit jak členové RB OSN, tak Írán. Spojené státy dne 5. listopadu 2018 obnovily sankce na Írán, které patří do série nejtvrdějších opatření v historii sankcí na Írán uvalených, jsou mířeny jak na energetický a finanční sektory, tak lodní dopravu a stavbu lodí. Sankce mířené na tyto sektory měly vyvinout co největší finanční tlak na íránskou ekonomiku a přimět tak Írán k vyjednávání nové dohody (US Department of the Treasury 2018b).

5.4 Dodržování dohody JCPOA Íránem

Následující podkapitola je zaměřená na dodržování dohody JCPOA Íránem od zahájené implementace dohody roku 2016. Írán nesměl přesáhnout stanovené hodnoty jaderného materiálu uvedené v dohodě. O tom, zda je dohoda dodržovaná či nikoliv budu analyzovat z průběžných monitorovacích zpráv vydaných představenstvem MAAE, která provádí inspekční kontroly v jaderných oblastech.

Dne 16. ledna 2016 Írán oficiálně přijal závazky zveřejněné v jaderné dohodě, které ještě téhož dne začal plnit. Během prvních třech let nebyly podle

MAAE zjištěny žádné nesrovnalosti v souvislosti s nedodržováním požadavků uvedených v dohodě JCPOA. Po odstoupení Spojených států od jaderné dohody v roce 2018, se přístup Íránu k dodržování dohody od roku 2019 razantně změnil. Írán dne 8. května 2019 vydal prohlášení, ve kterém Nejvyšší rada národní bezpečnosti oznámila, že omezí dodržování určitých požadavků, ke kterým se Írán v dohodě zavázal (GOV/2019/10). První porušení dohody bylo potvrzeno MAAE dne 1. července 2019 o přesáhnutí max. povoleného množství 300 kg celkového obohacení uranu, dne 8. července 2019 MAAE v Natanzu potvrdila obohacování uranu z 3,67 % na hodnotu 4,5 % (GOV/2019/32). Íránský prezident Hasan Rúhání dne 5. září 2019 potvrdil ukončení o dodržování závazků v oblasti výzkumu a vývoje ke kterým se v dohodě zavázal (GOV/INF/2019/10). MAAE našla jaderný materiál ve Fordow, který byl od 9. listopadu 2019 obohacován, tedy v místě, kde je obohacování uranu zakázané. Dne 17. listopadu 2019 bylo MAAE zaznamenáno přesáhnutí množství těžké vody nad stanovený limit 130 metrických tun. Dále Írán započal instalaci odstředivek na obohacování uranu v Natanzu, kterou i následně dokončil (GOV/2019/55).

Írán dne 5. ledna 2020 prohlásil, že nebude omezovat svůj jaderný program ve prospěch dohody JCPOA, ale spolupráci s MAAE nadále ponechá (GOV/2020/5). I v tomto roce pokračovalo obohacování uranu v lokalitách Natanz a Fordow. Írán nově započal výrobu rotorových trubek a měchů, které následně použil k výrobě nových odstředivek (GOV/2020/41). Podle zpráv MAAE byl do Íránu dovezen uran obohacený až na 20 % z nejmenovaného státu (GOV/2020/26).

Írán v dohodě JCPOA porušoval téměř všechny body, ke kterým se zavázal. Dne 29. ledna zveřejnil požadavek o zastavení inspekčních kontrol MAAE, s kterými ještě před rokem souhlasil. K tomuto prohlášení se vyjádřil generální ředitel MAAE dne 11. února, že pokud omezí on-line monitorovací činnosti, nebude moci podávat pravidelné zprávy o činnostech v jaderných oblastech. Jaderný program by tak získat větší svobodu v provádění svých aktivit a dohoda JCPOA by postupně ztrácela význam. Írán a MAAE dospěly k vzájemné technické dohodě, že MAAE bude moci provádět pravidelné kontroly jaderného programu

sledovacím zařízením po dobu dalších třech měsíců (GOV/2021/10). Od 23. února 2021 Írán přestal poskytovat MAAE pravidelné informace o činnostech jaderného programu, čímž se monitorování pro MAAE ztížilo, z důvodu omezeného přístupu do oblastí Natanz a Fordow. MAAE tak postrádala pravidelný přístup k údajům a záznamům, např. o zásobách těžké vody, rotorových trubek, výroby nových odstředivek. V roce 2021 začal Írán obohacovat uran (UF_6) z původních 5 % na 20 %, téhož roku dosahoval hodnoty obohacování 60 % U-235 a rozšířil výstavbu o nové zařízení, které bude sloužit na výrobu kovového uranu (GOV/2021/28). Dne 24. května vypršela MAAE lhůta technické dohody v oblasti shromažďování a ukládání dat o iránských činnostech, které Írán agentuře prodloužil o další měsíc a poté žádnou novou dohodu nevytvořil. Vzápětí Írán zničil nainstalované kamery v dílně na výrobu odstředivek, prostřednictvím kterých MAAE podávala pravidelné zprávy o jejich výrobě (GOV/2021/42). MAAE požádala Írán o přístup do oblastí z důvodu výměny nových kamer včetně paměťových karet, přístup byl agentuře odepřen. Írán se hájil tím, že se dohoda na výměnu kamer nevztahuje (GOV/2021/51). Dne 12. prosince 2021 se pořádalo v Teheránu jednání o opětovném způsobu monitorování jaderného programu MAAE, kde se Írán s Íránskou organizací pro atomovou energii dohodli na Společném prohlášení, které umožňuje MAAE provádět výměnu paměťových karet. Ovšem přístup MAAE do dílny, v které se vyráběly rotorové trubky a měchy pro odstředivky nebyl agentuře povolen. Následně Írán přesunul dílnu do oblasti Isfahánu, v které MAAE povolil nainstalovat nové kamerové systémy a provádět pravidelné kontroly v oblasti (GOV/INF/2021/43). MAAE nezískala od Íránu přístup k údajům o záznamům z kamer a nedokáže tak potvrdit, k jak velkým aktivitám v oblasti obohacování uranu dochází (GOV/INF/2022/10).

K výrazné změně došlo 8. června 2022 Írán požádal agenturu, aby odinstalovala všechny kamery, které v průběhu monitorování jaderné dohody nainstalovala. Kamery a paměťové karty byly následně předány Íránu, který tak získává plnou kontrolu nad obohacováním jaderného programu, aniž by ho něco omezovalo. MAAE uvedla, že pokud by se Írán vrátil k dodržování jaderné dohody, obnovila by monitorovací činnosti dohody JCPOA a vyžádala si záznamy

z kamer, které jsou odevzdané Íránu. Dále podotkla, že pokud by se k monitorování činností vrátila, nebylo by možné plynule navázat na sledované hodnoty u kterých skončila (výroba odstředivek, těžká voda apod.) (GOV/INF/2022/14). V roce 2023 propojil Írán ve Fordow dvě kaskády, které obohacují uran na hodnotu 60 % a o svých činnostech agenturu neinformoval. MAAE dne 20. února 2023 oznámila, že Írán zvýšil obohacování uranu na hodnotu 84 %. Společenství P5+1 je nad zvýšením obohacování uranu Íránem velmi znepokojené, Írán se přibližuje s obohacováním uranu na 90 %, což je potřebné množství pro výrobu jaderné bomby a za pár měsíců i jaderných zbraní (Murphy 2023).

5.5 Současný vývoj situace kolem jaderného programu

Od nástupu amerického prezidenta Joe Bidena k moci, usilují Spojené státy o navrácení k jaderné dohodě. Írán by se k dohodě vrátil pod podmínkou zrušení amerických sankcí, které byly na Írán znovu uvaleny po odstoupení Spojených států od jaderné dohody JCPOA. Spojené státy stále věří, že diplomacie je jediný způsob, jak vyřešit íránskou jadernou otázku, i když se vyjednávání mezi oběma mocnostmi doposud nikam neposunulo. Příčinou může být nedostatečná podpora k návratu dodržování jaderné dohody, jak ze strany Spojených států, tak Íránu (Weinthal 2023).

Írán se na základě několika zjištění stále dopouští proliferačních aktivit v oblasti jaderného programu. Od představitelů západních mediálních služeb bylo upozorněno na to, že se Írán po únorovém ničivém zemětřesení v Sýrii (6. 2. 2023) dopustil transferu zbraní do Sýrie prostřednictvím dodávek humanitární pomoci, které byly do země dováženy. Na vzniklé nelegální íránské aktivity upozornil Izrael poté, co se Írán zmínil, že využije mezinárodní dodávky do Sýrie v době probíhající humanitární pomoci (Aitken 2023). Další aktivity se týkají poskytnutí íránských dronů Rusku, které následně Rusko využívá při válce na Ukrajině. Írán dovoz dronů dlouho zapíral. Dne 5. listopadu 2022 íránská vláda oficiálně přiznala, že poslala Rusku drony ještě před začátkem invaze války na Ukrajině (Pourahmadi

2022). Bývalý izraelský premiér Naftali Bennett znepokojeně upozornil na vyvíjející se situaci a varoval, že Izrael i USA budou čelit jaderné eskalaci na Blízkém východě, pokud Írán zahájí výrobu jaderných zbraní, které se s největší pravděpodobností dostanou i do rukou teroristických organizací (Hizballáh, Hútíové). Aby nenastala situace mnohonásobně horší než teroristické útoky z 11. září 2001, je bezpodmínečně nutné zamezit Íránu přístup k výrobě jaderných zbraní. Naftali Bennett dále konstatoval, že pokud se Íránu získat jaderné zbraně podaří, vznikne dominový efekt a mnoho zemí na Blízkém východě by o jaderné zbraně rovněž mohlo usilovat (Saudská Arábie, Turecko, Sýrie, Irák, Egypt) (WFIN 2023).

Vyjednávání o navrácení k jaderné dohodě se mezi Íránem a Spojenými státy v roce 2022 zkomplikovalo v otázce Íránských revolučních gard, které Spojené státy v roce 2019 označily za teroristickou organizaci a nadále je ponechaly na sankční listině Íránu. Íránské revoluční gardy představují hrozbu jak pro samotný Blízký východ, tak Spojené státy a Izrael. Írán s tímto tvrzením nesouhlasí a žádá Spojené státy o odstranění Íránské revoluční gardy ze sankční listiny. Spojené státy tvrdí, že toto označení nemá s jadernou dohodou žádnou souvislost a že nadále bude ve vyjednávání jaderné dohody s Íránem pokračovat. Írán tvrdí, že je na vyjednávání o navrácení k jaderné dohodě příliš pozdě (Ward, Toosi 2022).

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo z analyzovat vývoj a účinnost sankčního mechanismu OSN uvaleného na Írán včetně zodpovězení výzkumných otázek, které jsem si stanovila v úvodu. Pro zjištění účinnosti sankcí OSN jsem si v bakalářské práci zvolila tři ukazatele ve vztahu k cíli. Podle stanovených ukazatelů jsem zjišťovala, zda vnímat sankce jako efektivní nástroj či nikoliv. Z důvodu nezveřejněných oficiálních dat o importu jaderného materiálu a proliferačních aktivit Íránu nelze s jistotou určit, jak moc byly sankce v jednotlivých oblastech účinné. Sledování účinnosti sankcí a dodržování jaderné dohody bylo zpracováno na základě veřejně dostupných zpráv a odborných článků.

Írán dlouhodobě patří mezi nejvíce sankciovanou zemi na světě, ale od roku 2022 se na prvním místě umístilo Rusko po zahájení invaze na Ukrajině. Příčinou zavedení sankcí uvalených na Írán bylo to, že i přes neustálý zákaz vyvíjených aktivit jaderného programu, Írán toto nařízení nerespektoval. První počátky byly zaznamenané od roku 1979 i přes to, že se Írán roku 1970 zavázal ke Smlouvě o nešíření jaderných zbraní. Írán se doposud hájí tím, že je jaderný program určen pouze pro mírové účely. Veškeré zachycené aktivity ze strany Íránu naznačují, že je jaderný program zaměřen na výrobu jaderných zbraní. Od roku 2006 začala RB OSN prostřednictvím rezolucí uvalovat na Írán sankce, které během několika let rozšířila. Sankce OSN byly mířeny na omezení íránského jaderného programu, v oblasti obohacování uranu. K ukončení sankčních opatření OSN došlo dne 16. ledna 2016 výměnou za přijetí jaderné dohody JCPOA.

První otázku, kterou jsem si v úvodu práce stanovila zněla následovně: „*Plní sankce uvalené RB OSN svůj účel k omezení jaderného programu Íránu?*“ Sankční omezení OSN se vztahovalo na mnoho oblastí. Pro sledování účinnosti sankcí jsem si zvolila ukazatel na zákaz vývozu a dovozu konvenčních zbraní. Z výsledných hodnot v tabulkách bylo zjištěno, že sankce OSN omezily Íránu vývoz a dovoz konvenčních zbraní, ale značný vliv měly sankce uvalené ze strany Spojených států a EU od roku 2012, kdy se celkový objem zbraní Íránu výrazně snížil. Je nutno dodat, že žádné sankce Íránu ve vývozu a dovozu konvenčních

zbraní zcela nezabránily, ale pouze dokázaly snížit jejich objem. Druhý ukazatel byl zaměřen na zákaz importu jaderného materiálu, bez kterého nelze jadernou zbraň vyrobit. Z důvodu nezveřejněných dat o vývozu a dovozu jaderného materiálu či materiálu dvojího užití nelze odhadnout, kolik a čeho Írán dovezl. Podle mediálních článků byl Írán mnohokrát přistižen při proliferačních aktivitách u dovozu jaderného materiálu a materiálu dvojího užití. Z čehož vyplývá, že Írán byl v této oblasti stále aktivní a sankce zde podle mého názoru hrály minimální roli. Poslední ukazatel byl zaměřen na celkový vývoj ekonomické situace v Íránu. Írán se potýkal s velmi nízkým HDP, který dosahoval záporných hodnot a inflace byla jednou z nejvyšších, opět v období po zavedení sankcí Spojenými státy a EU. Vývoj sankcí mělo negativní vliv na obyvatelstvo, které se potýkalo s nedostatkem finančních prostředků z důvodu rostoucí inflace. Nicméně sankce OSN nelze považovat za neefektivní nástroj, jelikož měly značný vliv na omezení jaderného programu, jak už bylo zmíněno. Sankce Spojených států lze považovat za daleko efektivnější nástroj, které přiměly Írán vyjednat, a nakonec i přijmout jadernou dohodu JCPOA.

Druhá otázka je přímo mířená na jadernou dohodu, která zní následovně: *„Umocnila jaderná dohoda dosažení cíle jaderného odzbrojení a nenaplnování možné jaderné hrozby ze strany Íránu?“* Přijetí rezoluce 2231 zahrnující jadernou dohodu JCPOA se zpočátku zdálo velkou nadějí pro omezení vývoje jaderného programu v Íránu, který Írán první tři roky plně dodržoval, podle MAAE. Spojené státy v čele prezidentské funkce Donalda Trumpa vnímaly jadernou dohodu pouze jako oddálení problému od výroby jaderných zbraní, protože se Írán stále mohl obohacovat uranem a posilovat své zásoby. Zlom nastal po odstoupení Spojených států od jaderné dohody v roce 2018, kdy přistoupily k opětovnému zavedení sankcí. Spojené státy byly totiž jediným členem ze společenství P5+1, které z jaderné dohody odstoupily. Zbytek společenství P5+1 se snaží jadernou dohodu stále uplatňovat. Írán začal dohodu JCPOA postupně porušovat a navyšoval veškeré hodnoty v jaderném programu, kterými se podle jaderné dohody mohl obohacovat pouze do určitých procent. Součástí Rezoluce 2231 bylo i znovuoobnovení zbrojního embarga na vývoz a dovoz konvenčních zbraní do

Íránu až do roku 2020, které se zdálo být účinnější než během sankčního období OSN. Embargo omezilo počet dodavatelů konvenčních zbraní do Íránu a vývoz zbraní byl ze strany Íránu minimální.

Přestože se podařilo po znovuzavedení zbrojního embarga snížit počet konvenčních zbraní v Íránu, tak podle zjištěných informací došlo po zavedení jaderné dohody na omezení možné jaderné hrozby spíše k většímu obohacení uranem, takže se jaderná hrozba ze strany Íránu naplňuje.

Celý svět začíná mít obavy z rychle se vyvíjejícího jaderného programu. Na počátku roku 2023 MAAE zveřejnila zprávu, že Írán dosáhl obohacování uranu na hodnotu 84 %. Za několik týdnů může dosáhnout dostatečné úrovně obohacení uranem, tedy hodnoty 90 % na výrobu jaderných zbraní. Administrativa Joe Bidena se po jeho nástupu do funkce snaží s Íránem vyjednat navrácení k jaderné dohodě, ale mnozí odborníci se domnívají, že je na vyjednávání jaderné dohody s Íránem příliš pozdě. Podle vzniklých okolností, které v průběhu uplatnění jaderné dohody nastaly lze usuzovat, že dohoda JCPOA spíše urychlila jaderný program v oblasti jaderného vyzbrojení.

Seznam literatury

Aitken, Peter (2023). Iran smuggled weapons to terror proxy under guise of humanitarian aid: report. *Fox News*. 12. 4. 2023 (<https://www.foxnews.com/world/iran-smuggled-weapons-terror-proxy-guise-humanitarian-aid-report>, 16. 4. 2023).

Akbarialiabad, Hossein – Rastegar, Asghar – Bastani, Bahar (2021). How Sanctions Have Impacted Iranian Healthcare Sector: A Brief Review. *Archives of Iranian Medicine*, 24 (1), s. 58–63.

Aloosh, M. – Salavati, A. – Aloosh, A (2019). Economic sanctions threaten population health. *Elsevier*, 169, s. 10–13.

Alterman, Owen (2016). JCPOA Provisions for Access to Suspect Sites: The IAEA, Iran, and P5+1 Risks. *Arms Control and Strategic Stability in the Middle East and Europe*, s. 21–32.

Asada, Masahiko (2020). United Nations and sanctions. In: Achilleas, Phillippe eds., *Economic Sanctions in International Law and Practice* (New York: Routledge).

BBC (2020). *Iran: How Ayatollah Khamenei became its most powerful man*. 9. 3. 2020 (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29115464>, 22. 2. 2023).

BBC News (2022). *Ukraine war: US says Iranian drones breach sanctions*. 18. 10. 2022 (<https://www.bbc.com/news/world-europe-63294698>, 2. 1. 2023).

Bílková, Veronika (2003). Sankce OSN z pohledu mezinárodního práva. *Ústav mezinárodních vztahů*, 27 (6), s. 13–15.

Bozorgmehr, Najmeh (2012). *Iran warned over mounting unemployment*. ProQuest. 4. 1. 2012 (<https://www.proquest.com/docview/913802849/2579810D49264373PQ/1?accountid=14965>, 8. 4. 2023).

Carisch, Rickard-Martin (2014). United Nations Sanctions on Iran and North Korea: An Implemation Manual. *International Peace Institute* (<https://www.ipinst.org/wp->

content/uploads/publications/ipi_pub_sanctions_implementation_manual.pdf, 21. 1. 2023).

Centrum mezinárodního práva (2018). Kontroverzní odstoupení USA od iránské jaderné dohody a jeho mezinárodní dopady. *Ústav mezinárodních vztahů Praha*, s. 1–12.

Control Arms (2006). *UN arms embargoes: an overview of the last ten years*. 16. 3. 2006 (<https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/123930/un-arms-embargoes-120306-en.pdf?sequence=1>, 22. 1. 2023).

Cordesman, Anthony H. (2007). Iran, Oil, and the Strait of Hormuz. *Center for Strategic and International Studies*, 26 (3), s. 1–7.

Davenport, Kelsey (2022). UN Security Council Resolutions on Iran. *Arms Control Association* (<https://www.armscontrol.org/factsheets/Security-Council-Resolutions-on-Iran>, 6. 2. 2023).

Druláková, Radka – Rolenc, Jan Martin – Trávníčková, Zuzana – Zemanová, Štěpánka (2011). Sankční politika Evropské unie: typy sankčních opatření a vztah k sankcím Rady bezpečnosti OSN. *Současná Evropa*, 2011 (2), s. 3–19.

Druláková, Radka – Trávníčková, Zuzana – Zemanová, Štěpánka (2009). Ekonomické sankce na počátku 3. tisíciletí. *Mezinárodní vztahy*, s. 66–85.

Evropská rada a Rada Evropské unie (2022). *Společný komplexní akční plán a omezující opatření*. 24. 10. 2022 (<https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/sanctions/iran/jcpoa-restrictive-measures/>, 5. 2. 2023).

Financial Action Task Force (2013). *The implementation of Financial Provisions of United Nations Security Council Resolutions to Counter the Proliferation of Weapons of Mass Destruction* (file:///C:/Users/linha/Downloads/Guidance-UNSCRS-Prolif-WMD-1.pdf, 31. 1. 2023).

Gashtili, Paria (2013). Is an “Islamic Feminism“ Possible?: Gender Politics in the Contemporary Islamic Republic of Iran. *Politics, and Social Theory* 41 (2), s. 121–140.

George, Hosseinian (2012). Unemployment mounts as Iran’s economy falters.

Reuters. 19. 9. 2012 (<https://www.reuters.com/article/uk-iran-unemployment-idUKBRE88I0SI20120919>), 11. 4. 2023.

Gordon, Joy (2011). Smart Sanctions Revisited. *Ehics and International Affairs*, 25 (3), s. 315–335.

GOV/2019/10 (2019). Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). *International Atomic Energy Agency*. 22. 2. 2019 (<https://www.iaea.org/sites/default/files/19/03/gov2019-10.pdf>, 16. 4. 2023).

GOV/2019/32 (2019). Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). *International Atomic Energy Agency*. 30. 8. 2019 (<https://www.iaea.org/sites/default/files/19/09/gov2019-32.pdf>, 16. 4. 2023).

GOV/2019/55 (2019). Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). *International Atomic Energy Agency*. 11. 11. 2019 (<https://www.iaea.org/sites/default/files/19/11/gov2019-55.pdf>, 16. 4. 2023).

GOV/2020/26 (2020). Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). *International Atomic Energy Agency*. 5. 6. 2020 (<https://www.iaea.org/sites/default/files/20/06/gov2020-26.pdf>, 16. 4. 2023).

GOV/2020/41 (2020). Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). *International Atomic Energy Agency*. 4. 9. 2020 (<https://www.iaea.org/sites/default/files/20/11/gov2020-41.pdf>, 16. 4. 2023).

GOV/2020/5 (2020). Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). *International Atomic Energy Agency*. 3. 3. 2020 (<https://www.iaea.org/sites/default/files/20/03/gov2020-5.pdf>, 16. 4. 2023).

GOV/2021/10 (2021). Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). *International Atomic Energy Agency*. 23. 2. 2021

(<https://www.iaea.org/sites/default/files/21/03/gov2021-10.pdf>, 16. 4. 2023).

GOV/2021/28 (2021). Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). *International Atomic Energy Agency*. 31. 5. 2021 (<https://www.iaea.org/sites/default/files/21/06/gov2021-28.pdf>, 16. 4. 2023).

GOV/2021/42 (2021). Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). *International Atomic Energy Agency*. 7. 9. 2021 (<https://www.iaea.org/sites/default/files/21/09/gov2021-39.pdf>, 16. 4. 2023).

GOV/2021/51 (2021). Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). *International Atomic Energy Agency*. 17. 11. 2021 (<https://www.iaea.org/sites/default/files/21/11/gov2021-51.pdf>, 16. 4. 2023).

GOV/INF/2019/10 (2019). Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). *International Atomic Energy Agency*. 8. 9. 2019 (<https://www.iaea.org/sites/default/files/19/09/govinf2019-10.pdf>, 16. 4. 2023).

GOV/INF/2021/43 (2021). Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). *International Atomic Energy Agency*. 26. 9. 2021 (<https://www.iaea.org/sites/default/files/21/11/govinf2021-43.pdf>, 16. 4. 2023).

GOV/INF/2022/10 (2022). Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). *International Atomic Energy Agency*. 6. 4. 2022 (<https://www.iaea.org/sites/default/files/22/06/govinf2022-10.pdf>, 16. 4. 2023).

GOV/INF/2022/14 (2022). Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). *International Atomic Energy Agency*. 9. 6. 2022 (<https://www.iaea.org/sites/default/files/22/09/govinf2022-14.pdf>, 16. 4. 2022).

Hosenball, Mark – Shiffman, John (2012). US, European officials probe Iran nuclear smuggling. *Reuters*. 29. 3. 2012 (<https://www.reuters.com/article/usa-iran->

smuggling-idUSL2E8ERODR20120328, 11. 4. 2023).

Human Rights Watch (2017). *Iran: Women Face Bias in the Workplace*. 25. 5. 2017 (<https://www.hrw.org/news/2017/05/25/iran-women-face-bias-workplace>, 26. 2. 2023).

Charbonneau, Louis (2014). Exclusive: U. N. experts trace recent seized arms to Iran, violating embargo. *Reuters*. 28. 6. 2014 (<https://www.reuters.com/article/us-iran-sanctions-un-idUSKBN0F300H20140628>, 6. 4. 2023).

Charron, Andrea (2011). *UN Sanctions and Conflict: Responding to Peace and Security Threats* (New York: Routledge), s. 4–6.

Informační centrum OSN v Praze (2020). *Charta Organizace spojených národů a Statut Mezinárodního soudního dvora* (<https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/07/Charta-OSN-2019.pdf>, 11. 1. 2023).

International Monetary Fund (2014). *2014 article IV consultation—staff report; press release; and statement by the executive director for the Islamic Republic of Iran*, 14 (93), s. 7.

Iran Watch (2016). *Iranian Arms Shipments to Yemen Violate U. N. Resolutions*. 3. 11. 2016 (<https://www.iranwatch.org/our-publications/policy-briefs/iranian-arms-shipments-yemen-violate-un-resolutions>, 6. 4. 2023).

Jones, Stephen (2009). *The Islamic Republic of Iran: An introduction*. Research Paper, 09/92. House of Commons Library. United Kingdom: Parliament, House of Commons Library, 11.12. 2009, 160 stran.

Kerr, Paul K. – Katzman, Kenneth (2018). Iran Nuclear Agreement and U.S. Exit. *Congressional Research Service*, s. 1–35.

Kubíček, Tomáš – Kuta, Martin (2016). Íránský jaderný program. Mezinárodní vývoj a přijetí Společného komplexního akčního plánu. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*, Vybraná téma č. 4/2016.

Lynch, Colum (2015). Shutting Down Iran's Nuclear Smugglers. *Foreign Policy* 1. 7. 2015 (<https://foreignpolicy.com/2015/07/01/shutting-down-irans-tehran-nuclear-smugglers-security-council-united-nations/#:~:text=For%2030%20years%2C%20Iran%20scoured%20the%20international%20black,last%20decade%20for%20Tehran%20to%20acquire%20nuclea>

r%20components, 11. 4. 2023).

Maller, Tara (2010). Diplomacy Derailed: The Consequences of Diplomatic Sanctions. *The Washington Quarterly*, 33 (3), s. 61–79.

Maloneyová, Suzanne (2010). The Revolutionary Economy. *The Iran Primer*. 11. 10. 2010 (<https://iranprimer.usip.org/resource/revolutionary-economy>, 25. 2. 2023).

Mrázek, Josef (2016). Mezinárodněprávní rámec sankcí a jejich uplatnění v praxi. *Ústav státu a práva AV ČR*, 155, s. 29–50.

Murphy, Francois (2023). IAEA says it is in discussions with Iran after report of enrichment. *Reuters*. 20. 2. 2023 (<https://www.reuters.com/world/middle-east/iaea-says-discussions-with-iran-after-report-enrichment-2023-02-19/>, 15. 4. 2023).

Novotná, Tereza (2015). Íránská revoluce a její dopady na dnešní společnost. *Ústav mezinárodních vztahů*, 13. 9. 2015 (<https://www.iir.cz/iranska-revoluce-a-jeji-dopady-na-dnesni-spolecnost>, 23. 2. 2023).

ODU United Nations Society (2020). *The Role of the Sanctions in Diplomacy* (<https://www1.odu.edu/content/dam/odu/offices/mun/docs/ib-4th-sanctions-in-diplomacy.pdf>, 21. 1. 2023).

Pourahmadi, Adam (2022). Iran acknowledges providing drones to Russia before Moscow's invasion of Ukraine. *CNN*. 5. 11. 2022 (<https://edition.cnn.com/2022/11/05/middleeast/iran-drones-russia-intl/index.html>, 16. 4. 2023).

Qatar Embassy in Teheran – Islamic Republic of Iran (n. d.). *General information about Iran* (<https://tehran.embassy.qa/en/iran/general-information-about-iran>, 12. 1. 2023).

Rajabova, Sara (2015). Iran's rising unemployment: inside the problem. *Azernews*, 14. 1. 2015 (<https://www.azernews.az/analysis/75857.html>, 8. 4. 2023).

Reuters (2016). *Iranian banks reconnected to SWIFT network after four-year hiatus*. 17. 2. 2016 (<https://www.reuters.com/article/us-iran-banks-swift-idUSKCN0VQ1FD>, 12. 4. 2023).

Samii, Bill – Aman, Fatemeh — Ahmadi, Maryam (2005). Iran: Khatami Recives

Mixed Marks For His Economic And Political Legacies. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. 4. 8. 2005 (<https://www.rferl.org/a/1060400.html>, 24. 2. 2023).

Security Council Report (2013). *UN Sanctions*. 25. 12. 2013 (https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/special_research_report_sanctions_2013.pdf, 7. 1. 2013).

Stockholm International Peace Research Institute (2016). *Trends in world military expenditure, 2015* (<https://www.sipri.org/sites/default/files/EMBARGO%20FS1604%20Milex%202015.pdf>, 9. 4. 2023).

Tagma, Halit – Lenze, Paul Ernest (2020). *Understanding and Explaining the Iranian Nuclear ‘Crisis’ Theoretical Approaches* (London: Lexington).

THE E3/EU+3 (2015). *Joint Comprehensive Plan of Action*. 15. 7. 2015 (https://eeas.europa.eu/archives/docs/statements-eeas/docs/iran_agreement/iran_joint-comprehensive-plan-of-action_en.pdf, 12. 3. 2015).

The Iran Primer (2021). *Iran Breaches Key Limit on Uranium Enrichment*. 6. 1. 2021 (<https://iranprimer.usip.org/index.php/blog/2021/jan/04/iran-breaches-key-limit-uranium-enrichment>, 28. 2. 2023).

The World Bank (2005). *Data*, (<https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=IR>, 27. 2. 2023).

The World Bank (n. d. a.) *Unemployment, total (% of total labor force (modeled ILO estimate) – Iran, Islamic Rep.* (<https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=IR>, 28. 3. 2023).

Tichý, Alois (2019). *Jaderná dohoda s Íránem – efektivní řešení krize, nebo pouhé oddálení nevyhnutelného?* (Praha: Metropolitní univerzita Praha).

Tůma, Miroslav (2016). *Íránská jaderná dohoda a širší mezinárodní souvislosti* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů).

U.S. Department of the Treasury (2018a). *U.S. Government Fully Re-Imposes*

Sanctions on the Iranian Regime As Part of Unprecedented U.S. Economic Pressure Campaign. 5. 11. 2018 (<https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm541>, 9. 3. 2023).

U.S. Department of the Treasury (2018b). *Re-imposition of the sanctions on Iran that had been lifted or waived under the JCPOA.* 11. 4. 2018 (<https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information/iran-sanctions/re-imposition-of-the-sanctions-on-iran-that-had-been-lifted-or-waived-under-the-jcpoa>, 9. 3. 2023).

United Nations (n. d.). *Conventional Arms* (<https://www.un.org/disarmament/conventional-arms/>, 26. 3. 2023).

United Nations Security Council (2006a). *Resolution 1696.* 31. 6. 2006 (<https://documentsddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/450/22/PDF/N0645022.pdf?OpenElement>, 30. 1. 2023).

United Nations Security Council (2006b). *Resolution 1737.* 27. 12. 2006 (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/681/42/PDF/N0668142.pdf?OpenElement>, 30. 1. 2023).

United Nations Security Council (2007). *Resolution 1747.* 24. 3. 2007 (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/281/40/PDF/N0728140.pdf?OpenElement>, 31. 1. 2023).

United Nations Security Council (2008a). *Resolution 1803.* 3. 3. 2008 (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/257/81/PDF/N0825781.pdf?OpenElement> 1. 2. 2023).

United Nations Security Council (2008b). *Resolution 1835.* 27. 9. 2008 (https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc_res1835-2008.pdf, 1. 2. 2023).

United Nations Security Council (2010). *Resolution 1929.* 9. 6. 2010 (https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc_res1929-2010.pdf, 3. 2. 2023).

United Nations Security Council (2015). *Resolution 2231.* 20. 7. 2015 (https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc_resolution2231-2015.pdf, 5. 2.

2023).

Valerio Jovan, Christopher (2020). The United States Unilateral Withdrawal from the Restrictions of Iran's Nuclear Program in JCPOA 2015 under International Law. *Padjadjaran Journal of International Law*, 4 (2), s. 247–264.

Viaud, Astrid (2016). The Iran nuclear deal: the Iranian and US domestic factors that put its implementation at risk. *Egmont Institute*. 1. 6. 2016 (<https://www.jstor.org/stable/resrep06642>, 2. 4. 2023).

Ward, Alexander–Toosi, Nahal (2022). Biden made final decision to keep Iran's IRGC on terrorist list. *Politico*. 2. 7. 2022 (<https://www.politico.com/news/2022/05/24/biden-final-decision-iran-revolutionary-guard-terrorist-00034789>, 21. 4. 2023).

Weinthal, Benjamin (2023). Despite Iranian attack killing American abroad, Biden pursues nuclear deal with ayatollah's régime. *Fox News*. 10. 4. 2023 (<https://www.foxnews.com/world/despite-iranian-attack-killing-american-abroad-biden-pursues-nuclear-deal-ayatollahs-regime>, 16. 4. 2023).

WFIN (2023). *US, Israel must stand united on Iran nuclear issue to avoid 9/11 with nuclear bombs*. 14. 4. 2023 (<https://wfin.com/fox-world-news/us-israel-must-stand-united-on-iran-nuclear-issue-to-avoid-9-11-with-nuclear-bombs/>, 15. 4. 2023).

Wisconsin project (2009). *Chinese Exports to Iran*. 7. 4. 2009 (<https://www.wisconsinproject.org/chinese-exports-to-iran/>, 11. 4. 2023).

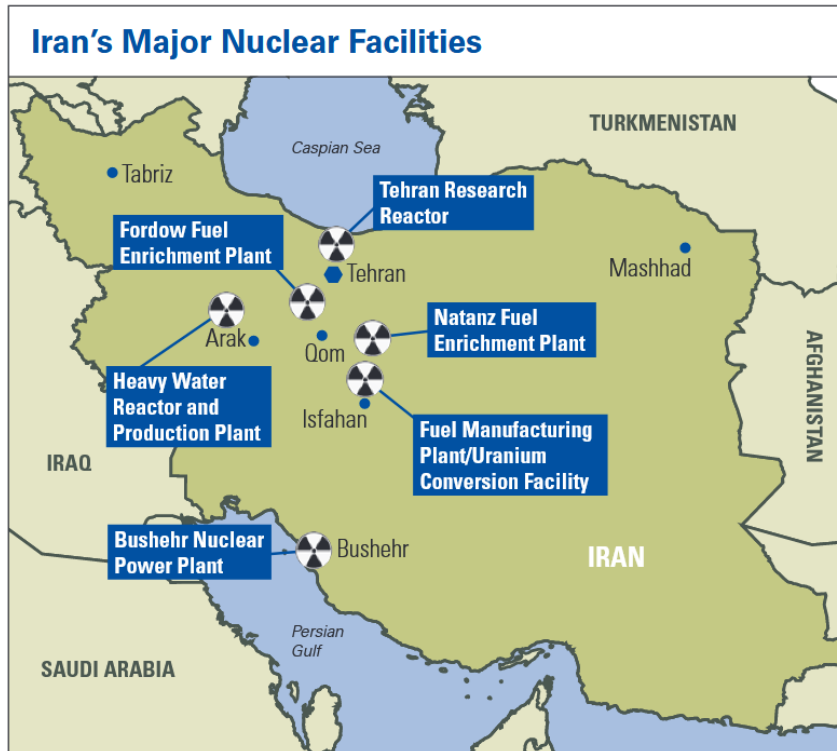
Wisconsin project (2015). *UK Reports Active Nuclear Procurement Involving Sanctioned Companies*. 5. 3. 2015 (<https://www.wisconsinproject.org/uk-reports-active-nuclear-procurement-involving-sanctioned-companies/>, 11. 4. 2023).

Resumé

This thesis focuses on the evolution and effectiveness of the UN sanctions mechanism imposed on Iran from 2006 until 2015, when the sanctions were terminated. From 2016 to the present, I analyze the compliance with the JCPOA, which expires in 2025. In the first chapter, I present a general characterization of Iran from a political, social and economic perspective. In the second chapter, I focus on the definition of sanctions themselves, what causes led to the imposition of UN sanctions on Iran, and what types of sanctions can be divided into. Then, the mechanism of sanctions itself is introduced, how sanctions are adopted and for how long sanctions are applied. In the third chapter, I describe the content of the various UN resolutions since 2006 that have been applied to curb Iran's nuclear program. The fourth chapter is the practical part, in which I track the effectiveness of UN sanctions through three set indicators in relation to the target. The first indicator tracks the export and import of conventional weapons banned by Resolution 1747 since 2007, the second indicator tracks the import of nuclear and dual-use material, and the last indicator tracks how the sanctions have affected Iran's economy in terms of unemployment, GDP, inflation etc. The last chapter concerns compliance with the JCPOA nuclear agreement adopted by Resolution 2231 after the various UN sanctions were terminated in exchange for compliance with the nuclear agreement. It then describes why the United States withdrew from the nuclear agreement, including the current situation on the development of the nuclear program.

Přílohy

Příloha č. 1: Hlavní iránská jaderná zařízení

Zdroj: Kelsey, Davenport — Kimball, Daryl G. — Thielmann, Greg (2015). *Solving the Iranian Nuclear Puzzle* (Washington, D. C.: Arms Control Association).